

La crisi dels nacionalistes radicals catalans (1931-1932)¹

per E. Ucelay Da Cal

«L'any 1931-1932 es destrueix mig segle de nacionalisme doctrinari, iniciant-se una crisi nacionalista, els resultats de la qual són difícils de preveure», escriuen al 1933 dos separatistes catalans. «El compromís de Casp, haurem de dir que s'ha repetit.»² Aquest article intentarà d'estudiar les característiques d'aquesta «crisi nacionalista», i la seva relació amb la política portada per Macià i pel nou partit d'Esquerra Republicana durant el període d'assentament de la Generalitat de Catalunya entre la proclamació del nou règim republicà, el 14 d'abril del 1931, i les eleccions al Parlament de Catalunya, el 20 de novembre de 1932.

Amb arrels en el federalisme intransigent (d'on provenen els fonaments teòrics) i en el romanticisme nacionalista (d'on deriva tot el seu simbolisme), el separatisme és un fenomen comparativament tardà a la política catalana.³ Prendrà la seva característica expressió juvenívola els anys posteriors a la Setmana Tràgica, barrejant els elements d'origen vuitcentista amb un socialisme, sovint més ètic o moral que classista, però que rebutjava l'intrusisme i el caràcter aliè del PSOE a Catalunya. Molt possiblement la primera expressió de la joventut que actuava com a tal en la política catalana, el nacionalisme radical es basava en la menestralia, de manera que connectava tant amb sectors burgesos com amb obrers. Poc més que una esfervescència gairebé subterrània de nuclis de joves als barris i alguns pobles, el nacionalisme radical no començà a tenir un mínim perfil organitzatiu fins a l'etapa de canvi, urbanització i agitació de la Primera Guerra Mundial. Fracassat l'intent el 1916 de convertir la vella Unió Catalanista en partit polític socialitzant, els grups de joves que s'havien agrupat sota l'ègida de la Unió o del CADCI (Centre Autonomista de Dependents del

1. Aquest article és tret d'un capítol d'una tesi doctoral dedicada al nacionalisme radical català entre el 1919 i el 1939, que es presentarà a la universitat de Columbia, a Nova York (EUA). El material de l'article deu molt a la preparació del treball: Maria Dolors IVERN i Enric UCELAY DA CAL, *Nacionalisme radical i marxisme: d'Estat Català al Partit Català Proletari*, comunicació presentada al Col·loqui de «Recerques» (Barcelona, octubre de 1974). També voldria agrair a Teodora Gambetta la seva col·laboració per la traducció de l'anglès.

2. J. CASALS i R. ARRUFAT, *Catalunya, poble dissortat* (Barcelona, Imp. Vilà, 1933), p. 305.

3. Gairebé l'únic intent d'indagar els antecedents del nacionalisme radical és F. CUCURULL, *Orígens i evolució del federalisme català* (Barcelona, Arts Gràfiques Rafael Salvà, 1970), i *Panoràmica del nacionalisme català* (París, Edicions Catalanes de París, 1975), vols. I-IV. Cucurull, al contrari de la interpretació ací plantejada, entén el separatisme com una constant històrica, expressió de la realitat nacional catalana.

Comerç i la Indústria) van cercar un vehicle polític, sense tenir-ne gaire idea, que els portés més enllà dels límits de les barriades. L'intent (a partir del 1919) d'unificar aquests nuclis en una Federació Democràtica Nacionalista patrocinada pel diputat francitador Francesc Macià no donà gaire fruit, ni Acció Catalana, formada a l'estiu del 1922, va ésser capaç d'enquadrar aquests escassos i inquiets activistes.⁴ Estat Català, la nova organització de Macià creada el 1922 de la FDN, prosperà —sobretot amb la repressió de la Dictadura—, no tant com grup formal, sinó com un marc poc restrictiu, que facilità el contacte dels joves nacionalistes radicals amb altres medis revolucionaris, notablement l'anarquista, i que estimulà la radicalització nacionalista i «social». Amb la Dictadura, el sector separatista —molt marginal a la política catalana, però disposat a una aliança revolucionària amb qui fos per tal de destruir l'estat monàrquic espanyol— es converteix en gairebé l'únic element polític del qual es refien els anarquistes i anarco-sindicalistes apolítics.⁵ Mentre que els republicans catalans prefereixen continuar sota la tutela lerrouxista en l'Aliança Republicana del 1926, els activistes separatistes intenten la «propaganda del fet» amb l'atemptat de Garraf (1925) i la fallida invasió per Prats de Molló (1926). Davant el buit polític, l'any 1931, si els republicans catalans —entre el Partit Republicà Català, el grup de «L'Opinió» i les entitats autònomes de comarques— poden oferir una infraestructura organitzativa, els separatistes, amb el decoratiu Macià, aporten la necessària mínima garantia «revolucionària».

La victòria electoral de l'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) a les eleccions municipals, no sols alterà el marc constitucional a Catalunya, permetent l'establiment d'un govern autònom dins la República, sinó que també donà entrada a una nova fase de «política de masses».⁶ Per un cert temps, l'Esquerra

4. Sobre el CADCI, M. LLADONOSA - J. FERRER, *Nacionalisme català i reformisme social en els treballadors mercantils a Barcelona entre 1903 i 1939. El CADCI, en Teoría y práctica del movimiento obrero en España (1900-1936)* (València, Fernando Torres, 1977), ps. 281-329. Per la FDN, I. MOLAS, *Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)*, «Recerques», núm. 4 (Barcelona, Ariel, 1974), ps. 137-153. Acció Catalana, contrària a la imatge posterior de «bufet d'advocats», era intensament nacionalista arran de la seva fundació, fins al punt que els primers temps de la Dictadura s'organitzà una Fracció Revolucionària encapçalada per Nicolau d'Olwer (amb els elements d'acció teòricament dirigits per Miquel Baltà), disposada a l'actuació terrorista. Els joves més activistes —com Josep Rovira o Miquel Ferrer— es passaren cap al 1925 a Estat Català. Entrevista amb Miquel Ferrer (Barcelona, 18 de febrer de 1978).

5. Com a mostra, les declaracions de Durruti a l'estiu del 1931: «Macià, un hombre de toda bondad, un hombre puro e integro, es uno de los culpables de la situación angustiosa que atraviesan hoy los obreros. Si en lugar de situarse, como ha hecho, entre el capital y el trabajo se hubiera inclinado definitivamente hacia el lado obrero, el movimiento libertario de Cataluña se habría extendido por toda España y por toda Europa e incluso hasta en la América latina habría logrado adeptos. Macià ha querido hacer una Cataluña pequeña, y nosotros habríamos hecho de Barcelona la capital espiritual del mundo.» Entrevista feta per E. GUZMÁN, «La Tierra», 2 de setembre de 1931, reproduïda a *El movimiento libertario español*, suplement dels Cuadernos del Ruedo Ibérico (París, Ruedo Ibérico, 1974), p. 305.

6. La «política de masses» s'entén ací no a la manera dels teòrics nord-americans de la «societat de masses», com a substitutiu per a una anàlisi de classe, sinó de manera semblant (però no idèntica) a les formulacions de Germani i Di Tella a l'Argentina. Vegeu, sobretot, G. GERMANI, *Política y sociedad en una época de transición* (Buenos Aires, Paidós, 1965), i GERMANI, DI TELLA, IANNI, *Populismo y contradicciones de clase en Latinoamérica* (Mèxic, D.F., Era, 1973). Utilitzo el terme instrumentalment, conscient dels seus perills,

assolí l'ideal petit-burgès de democràcia, integrant la classe treballadora urbana, els camperols arrendataris i les anomenades «classes mitjanes» en una coalició que aspirava a una reforma social i política. Nogensmenys, fou més aviat resultat de l'evolució política de la societat catalana, combinat amb el lent efecte dels desenvolupaments socials i econòmics durant els vint anys anteriors, que no pas producte de les habilitats nacionalistes-republicanes.⁷ La crisi convulsiva del 1917 al 1923 a Catalunya havia estat un enfrontament brutal de la burgesia representada per la Lliga i el proletariat enquadrat a la CNT, que donà com resultat un *impasse* en el qual la burgesia no era capaç de continuar dominant mitjançant un projecte regionalista de la lenta construcció d'una «cultura cívica» particular, ni el proletariat era capaç, entre altres raons per l'apoliticisme fonamental de la seva direcció, de no fer sinó entrebancar el funcionament del sistema polític burgès. L'atzucac portà la Dictadura militar de Primo de Rivera. El buit creat pel conflicte sense sortida del 1917 al 1923 fou omplert d'una forma conjuntural durant el règim primoriverista pels corrents nacionalistes i republicans de la petita burgesia, que fins llavors havien tingut una incidència marginal en el joc polític català. El somni populista de poder mediatitzar les contradiccions entre capital i treball podia tenir ressò quan aquests dos contrincants estaven esgotats per la lluita dels anys previs, en una Catalunya on els últims vestigis del funcionament polític ordinari de l'etapa de monarquia parlamentària —com la Mancomunitat— havien estat eliminats, i on àmplies capes de la població podien estar àdhuc mobilitzades per aquest fet.

Davant de la nova realitat política representada per l'Esquerra Republicana, a la llum electoral i fora de les fosques de la clandestinitat, els diferents corrents del nacionalisme radical es definiren, intentant de refinar en un sentit més concretament catalanista la nova situació. Desillusionats, romperen amb l'ERC i es dividiren ells mateixos en partits segons opcions estratègiques tretes de l'experiència dels últims anys de la resistència a la Dictadura.

L'enorme creixement urbà, que restà demogràficament incontrolat fins als primers signes de depressió, va fer de Barcelona, en certa manera, una vertadera capital que dominava les terres de l'interior, curiosa realització del somni noucentista «Catalunya-ciutat» d'Alomar i dels «futuristes» catalans. Bé que la immigració de fora de Catalunya probablement disminuï molt després de l'Exposició dels anys 1929-1930, les quatre primeres dècades del segle semblen mostrar

per a indicar una fase de participació de les classes populars en un projecte polític interclassista produït pel fracàs de la burgesia a mantenir una dominació política eficaç i la incapacitat del proletariat per a reemplaçar el primer. A despit de les seves possibilitats per a crear confusions, crec que el concepte serveix per a subratllar els canvis significatius en la societat catalana —urbanització, creixement econòmic, etc.— que hi ha darrera la integració política interclassista que caracteritza la Catalunya autònoma de 1931-36. Aquest concepte també ens permet de recordar el relatiu interclassisme i l'ambigüïtat de l'experiència de 1936-1939, sovint oblidat.

7. Per a una versió succinta de la interpretació conservadora d'aquest procés, infravalorant seriosament l'impacte d'ERC sobre el proletariat català, i amb errors fàctics, S. PAYNE, *The Spanish Revolution* (Nova York, W. W. Norton, 1970), capítol vi «The Left in Catalonia» (traducció al castellà: Barcelona, Ariel, 1971). Payne tracta del nacionalisme català també a *Catalan and Basque Separatism*, «Journal of Contemporary History», vol. 6, núm. 1 (1971), ps. 15-51.

un progressiu, o si més no constant, moviment des de l'interior agrari més pobre de Catalunya (Lleida, Tarragona) cap a les ciutats, especialment cap a la mateixa gran ciutat. El moviment des de les petites viles i pobles (que eren llavors exclusivament catalanes en tots els sentits culturals) cap a les ciutats industrials i fins i tot cap a Barcelona (que havia perdut la seva qualitat sòcio-cultural «nadiua» amb l'expansió econòmica de la Primera Guerra Mundial) devia ser un gran trasbals per als fadrísters, que se n'anaven de les masies, deixant-les a l'hereu, i esdevenien aprenents d'oficis o, més sovint, dependents de comerç, a la ciutat. Els més afortunats rebien diners per a estudiar a les escoles professionals, o àdhuc per a poder seguir una carrera a la universitat; els menys sortosos, en bon nombre, feien d'obers. El trànsit des d'un món autènticament català (fàcilment idealitzat retrospectivament) a una ciutat industrial moderna mixta catalana-«espanyola», la qual cosa per a molts significava una minva en la posició social, passar d'una posició segura en el món estable del poble a una situació de classe transitòria simbolitzada pel «saltataulells» o el «pixatinters» (que sovint treballava sota condicions molt opressives, però tenia poc sentit col·lectiu, i no anava vestit amb la brusa o la granota dels obrers ni calçava espadenyes, sinó que duïa vestit i corbata de petit-burgès i sabates barates): tot això feia possible una certa (si bé reduïda) clientela social disposada a ésser atreta per una discreta versió de «Catalunya per als catalans», un nacionalisme radical, sobretot entès com un sentit de solidaritat, d'unió, de pertànyer a quelcom, més enllà de la classe però englobant-la, un sentit de catalanitat.⁸ El nacionalisme espanyol era massa distant, massa irreal, repellant perquè era representat per policies i petits funcionaris. De tota manera, per a aquests immigrants catalans, llur sentit de la col·lectivitat, d'un conjunt, calia que fos petit, fet a llur mida, que encara fes olor de camp, però que es pogués pavimentar mentalment. Aquesta era la idea no del tot formada, sobretot ideològicament indefinida, de la Catalunya separada.

Aquest separatisme implicava, ideològicament, poca cosa més que una conscienciació catalana. Les alternatives polítiques implícites en aquest nebulós concepte anaven, de fet, des d'un federalisme espanyol, passant per una confederació (fins i tot un iberisme), fins a una vertadera independència catalana. Trenta anys de propaganda catalanista de la Lliga forniren els elements ideològics amb els quals es féu el separatisme. En termes teòrics, és a dir, en termes d'obres escrites explícites, el nacionalisme radical català no arribà mai més enllà de *La nacionalitat catalana* de Prat de la Riba. Tots els escriptors nacionalistes radicals, des de Martí i Julià fins a Cardona, procedeixen de Prat de la Riba, combinant les idees d'aquest amb un socialisme ètic o, a vegades, suavitzant cantells burgesos (com, per exemple, la insistència de Prat de la Riba en l'imperialisme), però no afegint-hi res de substancial en termes conceptuals. Més aviat s'anà apilant un cúmul d'idees per formar un tarannà ideològic, més un sentit difús de catalanitat, compost de símbols literaris i referències històriques embolcallant

8. Per exemple, A. MALLSOL, *D'obrerisme*, «Nosaltres Sols!», any II, núm. 45 (20-II-1932), p. 2. «Catalunya és dels obrers catalans, els d'altres terres que aquí vinguin, sien benvinguts, si hi vénen a viure; però no els admetem com a éssers superiors que ens vénen a *desasnar*.» També, J. C. F. [J. Casals i Freixes], *Catalunya per als catalans*, «Estat Català», núm. 5 (10-x-1931), p. 1.

el ferm i real afermament de la llengua i de la cultura social, que no pas una ideologia coherent. Al CADCI, als centres i ateneus de barriada (exceptuant, és clar, els d'inclinacions radicals o llibertàries), les classes per a millorar tant culturalment com professionalment posaven èmfasi en aquests materials de propaganda i proporcionaven el combustible per als grups de discussió i les penyes que anaven creixent amb aquest sentiment ideològic. Nogensmenys, en la realitat, el nacionalisme radical no va aconseguir cap gran clientela, i pocs foren els nacionalistes radicals que intentaren seriosament de posar en pràctica llurs actituds polítiques explícites. L'impacte dels anys de catalanisme polític, fins i tot després de l'experiència de la Dictadura, fou un sentiment difús d'ésser diferents, millors i més moderns que la resta d'Espanya, combinat amb una consciència generalitzada del caràcter reaccionari de l'estat espanyol com a expressió estructural (i suport principal) d'una societat retrògrada; prou vague com perquè una part del seu atractiu li fos xuclat per la simple apropiació republicana d'uns quants símbols i reclams, i massa desmanyat com a orientació política, el nacionalisme radical fou incapaç d'atreure cap segment important de la societat catalana, inclosos els nous immigrants interns.

Malgrat que es definien ells mateixos com una avantguarda de la massa de Catalunya, els nacionalistes radicals ocupaven un «espai polític» petit. Aquest «espai polític» lluia molt sota la particular repressió (principalment cultural) de la Dictadura, però s'enfonsà enfront de la realitat de la política popular l'any 1931. La comprensió que era necessari un incentiu per a les masses, la capacitat de tenir una projecció electoral, escapaven a les possibilitats tant ideològiques com merament físiques dels nacionalistes radicals, exceptuant-ne, naturalment, Macià.

Àdhuc abans d'aquest enfonsament —i de la fragmentació del nacionalisme radical en una sèrie d'estratègies alternes i majorment sense esperança— la combinació d'elements polítics i apolítics havia creat durant la Dictadura un desacord violent al si del moviment quant a estratègies i tàctiques. Mancat d'una sòlida base social dins un nou context de política més de masses que no pas conspiratòria, i agitat per intensos desacords interns, el moviment nacionalista es desintegrà durant l'any 1931 fins la primavera del 1932. I succeí així perquè el nacionalisme radical era genuïnament un *moviment* polític (en el mateix sentit que hom pot parlar d'un «moviment estudiantil» o fins i tot d'un «moviment obrer»), amb escassa organització interna, poques ascendències personals destacades i un marc ideològic molt solt. Aquest marc —el «separatisme»— estava amalgamat per coordenades emocionals, i en la seva ambigüïtat incloïa alternatives polítiques força diferents. Macià, en imposar amb èxit una certa definició de «separatisme», obligà els altres sectors del moviment a definir-se sovint, per implicació, en contra d'ell.

Estat Català, en tant que havia estat una espècie de bolcall per a tot el moviment nacionalista mentre resistia el règim de Primo de Rivera, fou extremament susceptible a la gran varietat d'alternatives polítiques que sorgiren en acabar-se la Dictadura. La seva organització essencialment porosa, que encoratjava la militància múltiple, feia que la deserció resultés fàcil. Durant l'any 1930 Macià havia anat perdent l'adhesió dels sectors més exclusivament nacionalistes del moviment. El profeta dels minyons de muntanya catalans, Josep Maria Batista i Roca, intensament catòlic i anglòfil, havia col·laborat en teoria amb el directori

intern d'Estat Català mitjançant la minúscula Organització 1640. De fet, una gran part de l'acció de 1640 anava lligada amb Cardona i consistia en la distribució de «fulls grocs», les octavilles no signades però clarament nacionalistes que de tant en tant cobrien Barcelona els darrers anys de la Dictadura.⁹ El mes d'abril de 1930, però, Batista posà en marxa un nou moviment de joventut, nacionalista i «apolític», que, en principi, combinava totes les formes de l'escoltisme amb una orientació cultural, sota el nom de Palestra (volent dir «terreny de lluita») i sota la presidència honorària del reverit filòleg Pompeu Fabra.¹⁰ Similarment, la facció de Cardona, que feia molt de temps que havia romput amb el «cabdill» d'Estat Català, s'havia organitzat clarament com una alternativa de Macià, adoptant la desafiant traducció al català de l'irlandès Sinn Féin («Nosaltres Sols!») com a nom seu i de la seva publicació setmanal.¹¹ La visió estratègica tant de Batista com de Cardona quant a la independència nacional de Catalunya era fonamentalment militar, i ambdós sectors prescindiren dels conflictes electorals del començament de 1931. Tanmateix, tots dos eren simptomàtics de l'aparició d'alternatives nacionalistes a Macià, fins i tot abans de la formació de l'Esquerra Republicana de Catalunya. Els debats interns en relació amb el fet de convertir Estat Català en un «partit obrer català», l'oposició dels membres més nacionalistes i menys intel·ligents d'Estat Català, com ara els representats pel tresorer Casals i Freixes, a qualsevol visió política que no fos la més utòpica i simplista indiquen també el desencís progressiu dins el moviment nacionalista envers l'ineficiència de l'activitat de Macià des de Prats de Molló (i hi havia qui no hesitava a assenyalar que allò també havia estat un fracàs).¹² Finalment, l'entrada de Macià en la nova Esquerra fou una píndola molt amarga per als nacionalistes: en el primer míting electoral important, Macià arribà fins i tot a definir el separatisme tan sols com un refús de la

9. Entrevista amb Josep M. Batista i Roca (Perpinyà, 29 d'agost de 1975).

10. Per manifest fundacional (Arxiu d'Octavetes. Institut Municipal d'Història de Barcelona [IMHB]): *Als joves de Catalunya*, datat el 10 d'abril de 1930 i signat per 59 noms destacats de la política o les activitats culturals, que si bé es decantava cap a la dreta catòlica, la Lliga i Acció Catalana, incloïa noms de «L'Opinió» (D. de Bellmunt, A. Otero) i àdhuc un comunista i cenetista (Ll. Estartús). Les presidències honoràries eren per a la Lliga, Acció Catalana, Estat Català i Acció Republicana. Per a la versió oficial, vegeu el discurs de Pompeu Fabra en la inauguració de Palestra, completa a «La Publicitat» (5-XII-1930), p. 6. També, l'entrevista amb J. M. Batista i Roca, ja citada, i amb Enric Garcia i Serra (activista de Palestra) (Andorra la Vella 11-IX-1975).

11. J. DE C., *Com nasqué «Nosaltres Sols!»*, «Nosaltres Sols!», IV, núm. 161 (5-V-1934), p. 2; entrevista amb Cardona, «The New York Times» (10-IV-1932).

12. El debat sobre el partit obrer va sorgir de tensions internes al si d'Estat Català entre la direcció d'Aiguader i elements radicalitzats que havien tornat de l'exili o havien sortit de la presó el 1930. Davant la idea, el PCC va reaccionar críticament, i els catalanistes republicans (Acció Catalana i Acció Republicana) ho van aprofitar per titllar Estat Català de «comunista». Com a mostra, R. FABREGAT, *Aclarint posicions polítiques*, «L'Opinió», núm. 112 (15-VIII-1930), p. 15; J. ARQUER, *Catalanisme reaccionari i proletaris catalanitzats*, «Treball», núm. 17 (21-VI-1930), ps. 1-2; A. BERNADÓ, *Sobre el Partit Polític Obrer i Camperol. Al doctor Aiguader, ibid.*, núm. 18 (28-VI-1930), p. 1; J. AIGUADER I MIRÓ, *Sobre el Partit Obrer Català*, «La Rambla de Catalunya», núm. 15 (7-VII-1931), p. 12; J. AIGUADER, *L'esperit obrerista d'Estat Català*, «L'Opinió», núm. 137 (13-II-1931), p. 4. Crítiques sobre Prats de Molló: J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, ps. 121-8; VIBRANT [D. Cardona], *Res de nou al pirineu...* (Barcelona, Nosaltres Sols!, 1933); X. SANAHUJA, *...I de Prats de Molló a la Generalitat...* (Barcelona, Impremta Industrial [1932?]).

injustícia i de la tirania, acceptant una federació republicana, recalcant així la seva posició essencialment federalista (més que no pas nacionalista).¹³ Considerant-se ells mateixos com els guardians de la fe, els nacionalistes radicals hagueren de suportar no sols la presència dels republicans, que mai no havien estat nacionalistes, sinó també la de persones que ells consideraven com a oportunistes, les quals, efectivament, ocuparen llocs polítics i candidatures que els nacionalistes tenien com a seves de dret.¹⁴

La victòria de Macià a les eleccions i, sobretot, la seva proclamació de la República Catalana (en contrast amb la proclamació de Companys de la República Federal Espanyola) produí una breu però intensa reconciliació. De moment, els dubtes quant a Macià com a capdavanter desaparegueren. Els nacionalistes radicals —dins i fora d'Estat Català— veieren realitzat llur somni, però no tenien cap paper real dins el procés. Una guàrdia cívica —la Guàrdia Cívica Republicana—, formada per jovent nacionalista, fou creada per defensar la república acabada de néixer. Però, en realitat, aquesta fou la manera que tingué Macià de mantenir els extremistes nacionalistes fora del carrer i de complicacions.¹⁵ Copsava clarament les realitats i, per això, el preocupava molt més de poder col·locar López Ochoa a la capitania general, passant per damunt de l'oposició del govern provisional central, i de negociar amb oficials de simpaties radicals per tal d'assegurar-se el suport de la guarnició de Barcelona, que no pas especular sobre una resistència popular catalana. En el moment que hauria d'haver estat llur més gran triomf, els nacionalistes radicals es limitaren a mostrar llur debilitat numèrica i política.

La desaparició, després de tres dies breus, de la República Catalana i la seva transformació en una institució ambigua —la Generalitat— mitjançant un acord

13. Per als discursos de Macià i Gassol, «El Diluvio» (31-III-1931), ps. 10-11. J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, ps. 204-205, indiquen que els nacionalistes radicals sorprenentment no es van escandalitzar excessivament amb els discursos, i foren fàcilment satisfets amb una retòrica exaltada. En tot cas, Macià va assegurar la seva lleialtat promentent de començar el reclutament per un exèrcit d'alliberament.

14. J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, ps. 243 i 245.

15. Segons D. CARDONA, *op. cit.*, ps. 157-160, la Guàrdia Cívica Republicana va ésser proposada a Macià com a força militar el mateix 14 d'abril després de la proclamació de la República Catalana per una comissió nacionalista conjunta formada per Batista i Roca, Rossell i Vilar, Baltà i el mateix Cardona. El propòsit era la defensa de la República Catalana davant de qualsevol agressió de la República Espanyola. Rossell i Vilar va proposar la compra d'armes a l'estranger. Tots van acceptar Baltà com a cap, i es va establir una oficina de reclutament al primer pis de la Generalitat. Macià, pressionat per Companys i Casanovas per deixar córrer l'assumpte, va deixar penjar el decret d'autorització dos dies, i finalment va tancar l'oficina un matí abans de l'arribada de Baltà. Soler i Damians i Girona i Llagostera, de la Unió Catalanista, també hi eren involucrats. J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, ps. 231-232, argumenten que Baltà i Soler i Damians ràpidament van abandonar el projecte quan es veia que no se seguia «conseqüentment». En tot cas, la GCR clarament no era una força de resistència, sinó un servei d'ordre informal per mantenir la vigilància entorn de la Generalitat. Va ser vist d'aquesta manera pel depositat president de la diputació, Maluquer i Viladot. J. MALUQUER i VILADOT, *Una mica d'història* (Barcelona, Lluís Gili, 1934), ps. 177-178. Baltà i Batista, plens de somnis militars, probablement van ésser sobrepassats per l'agressiu i jove Miquel Badia, que correctament va jutjar la necessitat d'un escamot de policia no oficial però políticament segur (si bé ell també es va descontrolar amenaçant de liquidar el delator del complot de Garraf, i va haver de rebre un crit d'atenció de Macià). Vegeu la biografia de Miquel Badia, «El Diluvio» (29-IV-1936), p. 8. També l'entrevista amb J. Nunyes Roig (Barcelona, 4 de febrer de 1978).

«diplomàtic» amb representants del govern provisional de la República, fou clarament una prova de la visió política de Macià. Macià havia forçat el reconeixement d'un govern català autònom, havia garantit (o almenys això és el que semblava llavors) la forma federal de la República i havia cedit amb elegància abans que qualsevol conflicte esdevingués massa agut. «L'avi» confirmà la seva mítica imatge com a nacionalista i revolucionari: en els quatre dies de la República Catalana, Macià obtingué una real ascendència, no solament entre les masses, sinó també dins el seu mateix partit, com a capdavanter polític.¹⁶ Però el fet que desaparegués la República Catalana fou un cop terrible per a les esperances dels nacionalistes radicals. Nogensmenys, els calgué temps per a copsar que la solució independentista s'havia reduït a no res; el 23 d'abril els partidaris de la línia dura d'Unió Catalanista encara feien ofrena de llur senyera, un penó brodat del 1891 pagat per subscripció popular i curosament amagat durant la Dictadura, al «president de Catalunya».¹⁷ A més, una gran part de l'atenció dels nacionalistes durant la primavera i l'estiu del 1931 es concentrà al voltant de la campanya per l'estatut d'autonomia. Palestra, per exemple, es dedicà activament a fer propaganda, i tan sols els obstinats Nosaltres Sols! refusaren l'estatut, que consideraven inacceptable com a tal.¹⁸

Amb la proclamació de la República Catalana, Macià, de fet, imposà la seva definició de separatisme no sols als republicans espanyols, sinó també al moviment nacionalista català. L'evolució de les idees de Macià no es deu tant a una activitat intel·lectual profunda com a una progressió de valoracions molt cautes dins un desenvolupament polític personal. La seva concepció arrenca de l'antiga idea del pacte dels temps de Valentí Almirall i l'experiència revolucionària de 1868-1873. En termes generals, el pacte és un acord lliure entre membres territorials amb iguals drets partint d'una revolucionària *tabula rasa*; un cop eliminat l'estat, es pot establir un contracte entre totes les regions de la nació sobre condicions noves i socialment diferents. El progrés d'aquesta idea bàsica en el pensament de Macià segueix des d'aquell moment el curs de la seva carrera política. En termes pràctics, és el compendi de la seva biografia.

Fill d'un modest comerciant, Macià esdevingué enginyer militar, seguint, d'aquesta manera, per mitjà de l'exèrcit, un dels principals camins cap a una mobilitat social en la societat espanyola del segle XIX. Va fer un bon matrimoni amb la pubilla d'una de les més grans propietats rurals de Catalunya, i entrà així dins

16. Vegeu, per exemple, el manifest dels Antics Elements d'Estat Català de Badalona que passaren a ERC, on fa una crida per un suport públic: *Tots al costat de Macià*, publicat a «El Matí» (1-v-1931), p. 14.

17. «El Diluvió», 24-iv-1931, p. 12. Encara més, somniaven que una nova versió de les Bases de Manresa seria assumida per Macià. «La Veu de Catalunya» (7-vi-1931), p. 5, per al document, datat el 27 de maig. Dec aquesta referència a Isidre Molas.

18. Per a Palestra, vegeu *Missatge de la Presidència de Palestra a la Junta General extraordinària*, «El Matí» (10-v-1931), p. 14. Al «missatge», Fabra argumenta que el poble català, tradicionalment divisiu, ha d'aconseguir una plena unitat i donar un suport total a l'esforç per l'Estatut. Com a mostra, *La campanya patriòtica de Palestra a les comarques*, «El Matí» (8-v-1931), p. 14. Per a l'actitud de Nosaltres Sols!, *El perquè de l'Estatut* (Mataró, Edicions Combat, 1972), p. 4. També l'entrevista amb Cardona al «New York Times» (10-iv-1932): «Jo crec que els esforços catalans per aconseguir l'autonomia han deixat les coses pitjor en comptes de millor. La nostra causa no ha estat mai en circumstàncies tan difícils ni ha tingut mai tanta oposició com ara.»

la burgesia catalana. Quan, arran dels incidents del «Cu-Cut!» l'any 1905, la seva carrera militar i la seva nova classe social entraren en conflicte declarat, Macià escollí aquesta darrera, i començà la seva activitat política dins la Lliga.

El primer pas de la seva evolució política fou el pacte nacional, que tingué el seu origen en la Solidaritat Catalana (de la qual fou candidat) i constituí la primera experiència política de Macià. El pacte nacional significava l'acord de totes les forces polítiques de la nació (és a dir, Catalunya) i les classes socials que representaven quant a l'objectiu d'autogovern, el qual fou utilitzat, a llarg terme, per resoldre pacíficament el conflicte de classes. Un projecte d'aquesta mena implicava, naturalment, l'enderrocament de l'anterior sistema de partits i la consecució d'una democràcia electoral autèntica. El fracàs de Solidaritat i les implicacions negatives de l'hegemonia de la Lliga (en la mesura que la Lliga entrà dins el sistema de partits espanyol) feren que, després d'abandonar la Lliga, i, més tard, fins i tot les Corts, Macià establís vincles amb l'esquerra obrera i el sindicalisme i fonamentés el pacte nacional sobre la base d'una reforma immediata i dràstica —és a dir, el pacte social. La seva experiència en les crisis del 1917 i del 1919 el menà, al començament dels anys vint, a un tercer pas —un pacte revolucionari al nivell de l'estat espanyol. Solament a través d'un pacte (prèviament preparat mitjançant una aliança política) de totes les forces revolucionàries disposades no tan sols a enderrocar l'estat sinó també a trencar-ne l'estructura centralitzada (fossin quins fossin llurs projectes polítics individuals) seria possible d'establir el pacte nacional basat en el pacte social. Només la destrucció de l'estat central podria fer possible una reforma social dràstica, i tan sols una tal reforma podria donar lloc a una unió nacional catalana orientada cap al progrés i cap a la col·laboració entre les classes.

La Dictadura de Primo de Rivera encaixà bé dins aquesta evolució, proporcionant un enemic comú ben definit: l'any 1925 Macià, sense dubtes, havia escollit una aliança revolucionària en comptes d'una aliança nacional amb la burgesia, i de llavors ençà Estat Català participà d'una manera o una altra, en totes les conspiracions contra la Dictadura i contra el règim que la succeí. Les circumstàncies polítiques del moment, així com l'empelt de socialisme i nacionalisme sobre un tronc federalista, forniren a Macià un marc ideològic tènue però suficient per a estructurar un ampli partit petit-burgès capaç d'aconseguir l'hegemonia política, atès que —emprant la tesi de Maurín— la apolítica CNT, que dominava la classe treballadora catalana, era incapaç de fer-ho. Macià podia, en certa mesura, atènyer una ascendència carismàtica, perquè la seva evolució personal compendiava tan bé l'evolució generalitzada dins la societat catalana.¹⁹

Els actes de Macià el 14 d'abril mostren la importància del concepte fonamental del pacte i l'ambigüitat essencial del separatisme com a doctrina. En diferents textos oficials —proclames, telegrams, comunicats— Macià emprà una fórmula diferent quasi cada vegada. Parla d'un Estat Català o, senzillament, d'una República Catalana, o bé l'emmarca dins una Federació Ibèrica, o una Confederació de Pobles Ibèrics o dins una República Federal Espanyola. Però, una

19. Una primera versió d'aquesta biografia es va publicar a E. UCÉLAY DA CAL, *El mite de Macià*, «Arreu», núm. 9 (20-26-XII-1976), ps. 40-45. El novellista (i llavors militant d'Unió Socialista) V. Riera i Llorca expressa una idea semblant: «[Macià] tot sol encarna la rebellia contra un sistema i el segueixen [parla del 1931], en la rebellia, gent que no fa gaire hauríem dit indiferent...» (*Canvi de via*, Barcelona, Galba, 1976, p. 93).

vegada establerta la separació teòrica, Macià està ben disposat a un pacte, que prendrà la forma de la Generalitat després de tres dies de negociacions amb el ministre del govern central provisional. En el moment crucial, Macià es mostrà inflexible en la seva manera de pensar: primer, separació; després, el pacte —però amb la garantia que seria un pacte revolucionari que trenqués el centralisme tradicional. En conseqüència, la nova definició de Macià fóra que Catalunya volia la independència de la monarquia espanyola, però no pas de la República.²⁰

Però en tant que el pacte en què es concretà la Segona República no fou revolucionari, ni tan sols federal, sinó unitari, i que el centralisme no desaparegué, sinó que romangué viu com a actitud política al si dels socialistes i republicans espanyols, la nova línia de Macià havia d'ésser molt dura d'acceptar per als nacionalistes radicals que el seguiren. Aquells sectors del moviment nacionalista que donaven més importància doctrinal en ell mateix a qualsevol dels elements components de la síntesi de Macià, se n'apartaren amb enuig durant tot l'any 1931 i a la primavera del 1932 en enfrontar-se amb el resultat operant de l'acció de Macià —l'Esquerra Republicana de Catalunya i la Generalitat. Aquests sectors, tant els de l'esquerra com els de la dreta del moviment, arribarien molt més enllà que Macià en definir llurs estratègies i tàctiques.

El període central d'aquest procés de definicions nacionalistes radicals contra Macià i el seu sistema anà des de la creació de la Generalitat (és a dir, des de la desaparició de la República Catalana), passant pel vot de les corts de la República Espanyola sobre l'Estatut d'Autonomia el mes de setembre de 1932, fins la definitiva consolidació del govern autònom (i de l'Esquerra com el partit hegemònic del govern) en les eleccions del novembre de 1932 per al Parlament de Catalunya. Aquest període es defineix per dos factors clau: de primer la formulació i discussió de l'Estatut de Núria, el plebiscit entorn d'ell i els debats i les retallades que es varen fer a les Corts Constituents. Això significava que tota la «qüestió catalana» es posava a discussió, que els resultats majoritàriament favorables del plebiscit donaven grans esperances als nacionalistes radicals (que interpretaven malament els resultats) quant a una possible clientela en massa, o fins i tot majoritària, i que en l'oposició a l'Estatut dins les Corts creava una oportunitat perfecta per a elaborar alternatives polítiques, criticant la Generalitat i Esquerra Republicana de Catalunya i definint l'enemic espanyol. Segonament, durant aquest període el govern català existí *de facto* més que no pas *de iure*: la Generalitat, si bé no illegal, era, com a mínim, no legal fins que l'Estatut no fos aprovat i, sense ingressos reals, era poca cosa més que una glorificada diputació interprovincial. En aquesta difícil situació, Macià (amenaçant el parlament republicà amb aixecaments força improbables durant els inacabables debats que restringiren l'Estatut d'Autonomia)²¹ mantingué, virtualment ell sol,

20. Per a una interpretació semblant, amb algunes diferències, J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia catalana (1868-1938)* (Barcelona, Curial, 1974). Per a una visió contemporània britànica, J. ALISON PEERS, *Catalonia Infelix* (Londres, Methuen, 1937). Per la indignació que aquesta posició podia generar entre nacionalistes radicals, *Separatistes... del Borbó*, «Estat Català», núm. 6 (17-x-1931), p. 1, o el discurs de M. Massó i Llorens (vegeu la nota 99).

21. Per exemple, les entrevistes amb Macià: Comte BEGOUEN, *Catalonia will rebel*, «The Saturday Review» (Londres 12-ix-1931), ps. 319-320; «El Sol» (Madrid 29-v-1932), p. 1.

la realitat d'un govern català autònom que, altrament, existia més aviat en un pla teòric que no pas real.

En aquestes circumstàncies, Macià mostrà una considerable incidència política (és a dir, més que no pas representant senzillament el paper d'expressió dignificada d'una autoritat moral) imposant la seva igualtat constitucional amb el president de la República Espanyola, Alcalá Zamora, bo i creant una amistat quasi íntima amb el temperamental cap d'estat. El govern autònom funcionava més gràcies al seu impacte polític, expressat per Esquerra Republicana, que no pas per la seva administració. Podia dominar políticament el govern civil, però quan aquest, sota Anguera de Sojo, actuà contràriament a la política d'Esquerra, la Generalitat tan sols pogué fer pressió «als passadissos». La precària posició de la Generalitat envers l'estat central permeté a la creixent dissidència nacionalista radical una nova definició d'alternatives, tàctiques i estratègies.

* * *

El procés de la dissidència nacionalista radical pot dividir-se en dos períodes: el primer, des del març de 1931, amb la formació d'Esquerra fins la creació de grups polítics clarament independents durant la primavera del 1932; i, el segon, des de la primavera fins a la tardor del 1932, és a dir fins a les eleccions per al Parlament de Catalunya. El Bloc Obrer i Camperol (BOC), amb el seu marxisme revolucionari i una presència sindical i, sobretot, amb el seu encoratjament del nacionalisme català, formà per a l'esquerra del moviment nacionalista radical, una clara alternativa a l'ERC (i el seu satèl·lit, la Unió Socialista de Catalunya) i, en conseqüència, un pol d'atracció. Els llastimosos resultats assolits pels nacionalistes radicals a les eleccions del novembre del 1932 clogueren tot el procés durant el qual els nacionalistes radicals es definiren principalment com a contraris a la política de Macià i l'hegemonia d'Esquerra.

La revolta radical nacionalista contra l'Esquerra començà a les comarques tot just assolit el nou règim republicà, cap on havien tornat els militants individuals en temps d'eleccions, pel maig i juny del 1931, després del període d'exili i clandestinitat. A les petites ciutats i pobles, on la política ideològica era molt menys definida que no pas a Barcelona, els nacionalistes trobaren que el partit que consideraven almenys com una organització nacional (encara que no nacionalista) era, als seus ulls, curull d'elements el passat dels quals no era pas gaire pur i que representaven interessos creats locals, i que eren molt més hàbils que els nacionalistes per fer-se amb càrrecs de responsabilitat o fins i tot amb candidatures. Hi havia rumors insistents que a les ciutats comarcals els cacics locals o fins i tot els anteriors «upetistes» o «pupins» (membres del partit únic oficial de la Dictadura, la Unión Patriótica) havien fet treball de sapa fins a aconseguir posicions polítiques.²² Encara que no es pot saber sense estudis monogràfics, és

22. Mofant-se de la frustració dels nacionalistes radicals amb l'Esquerra, el setmanari del BOC, «Front» escrivia: «Si hi ha una mecanògrafa de la dictadura cobra 70 duros, mentre un home de Prats de Molló (alerta amb la M!) sols en cobra 50; si ha llogada una senyoreta upetista i en canvi un antic exiliat es troba encara sense *enchufe*» (P. ALENTORN, *Auca de les eleccions*, «Front», núm. 12 (19-xi-1932), p. 7. Afirmacions que ex-pupins van entrar a ERC es van fer arreu, i figures relativament importants com Josep M. Espanya van ser criticades. El capellà Carles Cardó, escrivint després de la guerra va recollir aquestes

molt possible que a les àrees rurals de Catalunya l'evolució de la burgesia de les petites ciutats (per oposició als propietaris rurals, que eren catòlics i partidaris de la Lliga) consistí en un lent moviment des de liberals monàrquics cap a radicals i, finalment, cap a Esquerra Republicana de Catalunya. Fos com fos, la força rural d'Esquerra es basava en l'establiment d'un equilibri delicat entre els pagesos arrendataris de la Unió de Rabassaires i els notables o professionals de les petites ciutats relacionats amb una producció no agrària.²³ Un equilibri així feia que l'atractiu abstracte dels nacionalistes radicals semblés lluny de les realitats immediates, i això portà Macià a intentar d'integrar tota mena de blocs de poder locals com a base per al seu propi poder, fins i tot fent valer segurament aquest suport contra qualsevol rivalitat amb Companys, que fou sostingut pels rabassaires. Tenint en compte que els comunistes del Bloc Obrer i Camperol (BOC) eren un dels pocs grups urbans, fora d'Esquerra, que tenien una presència en indrets del camp català i eren quasi els únics que criticaven el *statu quo* rural, era natural que el procés general d'atracció que el BOC exercia sobre els nacionalistes radicals fos també present, encara més visiblement, a les comarques que no pas a Barcelona.

Les ruptures entre els nacionalistes radicals i Esquerra Republicana de Catalunya es produïren com a funció de les successives eleccions generals i parcials de l'any 1931. A la província de Lleida, al districte de les Borges Blanques, controlat pel mateix Macià, Ramon Fabregat, antic ajudant de Macià i fundador de la macianista Joventut Catalanista de les Borges Blanques, es barallà formalment amb el nou president el mes de maig del 1931, com a conseqüència de manipulacions en la selecció i elecció de Pere Mies com a diputat de la Generalitat.²⁴ Ja cremats per la discriminació a favor dels blocs de poder local establerts en les eleccions a diputats a l'assemblea de la Generalitat que havia de redactar i aprovar la primera versió de l'estatut català, a la província de Girona esclataren tensions reals en relació amb la candidatura d'Esquerra en les eleccions per a Corts Constituents de la República del mes de juny. Simó Lluaneta, l'heroi públic Jaume Compte i el grup d'Estat Català de Castelló d'Empúries entorn de Bordas de la Cuesta (antic secretari de Macià durant l'exili i

acusacions (*Histoire spirituelle des Espagnes*, París, Aux Portes de France, 1945, p. 235), que són irritadament, bé que poc convincentment, refutades per J. M. Poblet, *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936* (Barcelona, Dopesa, 1976), ps. 36-38. Com a mostra del tipus d'acusacions que es feien a comarques, «Sang Nova», de Roses, *Política caduca*, «Avant...!» núm. 24 (Figueres, 10-VIII-1932), p. 4.

23. Indicatiu de com era de delicat aquest equilibri era el mateix Lluís Companys, allora fundador i home influent a la Unió de Rabassaires, que podia ésser com a advocat, un encarregat de defensar els interessos dels propietaris, com va indicar amb divertida mala intenció la revista «L'Hora», del BOC, I, núm. 12 (19-XI-1932), p. 8.

24. Per al paper de Fabregat a les Borges Blanques, vegeu el pròleg a R. FABREGAT, *Flandes, la Catalunya del nord* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1932), i Joan TORRENT i R. TÀSIS, *Història de la Premsa Catalana* (Barcelona, Bruguera, 1966), vol. II, ps. 428-429. Per al conflicte, Arxiu General, Diputació Provincial de Barcelona, Lligall signatura 3565/0-917, Carpeta B), Eleccions Diputat Generalitat. Telegrama de Fabregat a Macià i Casanovas denunciant Mies. Telegrama de Resultats electorals. Telegrama de Denúncia de Fabregat. Telefonema on el Sector Centre Democràtic denuncia mètodes antidemocràtics. Telefonema del mateix. Sindicat Obrer i Camperol [sic?]. Telefonema del mateix. Agrupació Esquerra, Dues cartes de la Joventut de les Borges Blanques denunciant Fabregat. Per a una visió nacionalista de Mies, J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, p. 234.

batlle de la vila) havien establert una xarxa de centres en ciutats petites com Figueres i Girona, en viles com ara Banyoles i pobles com Calella i Vilamacolum, així com a Barcelona mateix.²⁵

Quan l'Esquerra presentà com a candidatura una aliança de les seves figures més moderades, com ara Santaló, amb radicals, com Puig d'Asprer, les tensions cresqueren, i quan presumptes seguidors de Puig feriren Compte en un míting electoral els nacionalistes radicals es rebel·laren.²⁶ Combinats amb el BOC local (que a la província de Girona incloïa ex-militants d'Estat Català, com Jaume Miravittles),²⁷ es presentà una candidatura independent d'Estat Català, que es va retirar a causa de les ordres peremptòries de Macià.²⁸ Bordas fou comprat amb un lloc a la llista de la província de Barcelona,²⁹ i Compte i diversos amics seus

25. El retorn de Bordas marca la reconstitució del Centre Català de Castelló d'Empúries, «L'Opinió», núm. 142 (27-III-1931), p. 11. Del 30 de març al 8 d'agost de 1931 el centre va treure un setmanari anomenat «Tramuntana», subtítulat «Defensor de les idealitats d'Estat Català», les figures regidores del qual eren Compte, Llauneta, Josep Esparch i altres militants d'Estat Català. Anunciat: «Las Noticias» (5-VI-1931), p. 2. Per a la llista de centres i figures importants, «Tramuntana», núm. 5 (27-VI-1931), p. 1.

26. Arxiu General, Diputació Provincial de Barcelona, Lligall, signatura 3562/0-914, Carpeta e), Boicot Productes Catalans. Telegrames d'Estat Català i d'Amics d'Avant de Figueres a Macià protestant l'atac a Compte. Per a detalls indignats, «Tramuntana», núm. 5 (27-VI-1931), p. 2; «Avant...!», núm. 3 (Figueres 24-VI-1931), p. 7 i núm. 4, I-VII-1931, ps. 4-5 (retalls de «La Rambla», «La Publicitat», «Empordà Federal») i p. 8; «Nosaltres Sols!», I, núm. 13 (27-VI-1931), p. 4, i núm. 14 (4-VII-1931), p. 4, per un dibuix del martiritzat «Sant Compte» per Lola Anglada.

27. Sobre Miravittles i el BOC a Girona, vegeu «L'Espurna de l'Empordà», núm. 1 (Figueres [Barcelona?], 16-IV-1931), 2 pàgines, únic número. També INDIGETA, «L'Espurna» i *Miravittles*, «L'Hora», 2a. època, núm. 11 (7-VII-1934), p. 2, parla d'una candidatura BOC de Miravittles, com ho fa també «Avant...!», núm. 3 (24-VI-1931), p. 6. Sobre el BOC a Girona en general, F. BONAMUSA, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)* (Barcelona, Curial, 1974), ps. 180-184, i R. PUJOL, *El Bloc Obrer i Camperol a les comarques gironines*, «Pre-sència» núm. 338 (Girona 5-X-1974), ps. 9-14.

28. La referència plena d'una candidatura EC-BOC, a «Avant...!», núm. 3 (Figueres 24-VI-1931), p. 7; també, més discretament, «Nosaltres Sols!», núm. 13 (27-VI-1931), p. 1. Per al manifest de la candidatura d'Estat Català, *Als catalans de les comarques gironines!* «Tramuntana», núm. 5 (27-VI-1931), p. 1. Ací no se cita a Miravittles. Per a una descripció de la reacció de Macià a la candidatura en una visita d'Esparch a Barcelona, *ibid.*, p. 1. També «Empordà Federal» (Figueres, 25-VI-1931), inclou 3 notes: una de Miravittles desautoritzant l'ús del seu nom atès que ell és militant del BOC i solament apareixeria en un partit de classe (també, «Las Noticias», 24-VI-1931, p. 2); Escuder (Estat Català - Girona), coneixent la desaprovació de Macià, retira la seva signatura; i Estat Català - La Bisbal es desentén de la seva signatura al manifest (no inclosa en la versió de «Tramuntana»). Dec aquestes referències a Rafael Pujol. Una indicació de la confusió regnant a la província de Girona és un telegrama de la Joventut Republicana Catalana Sang Nova de Roses a Macià demanant consells sobre les candidatures d'Estat Català i ERC: Arxiu General, Diputació Provincial de Barcelona, Lligall, Signatura 3562/0-914, Carpeta e), Boicot Productes Catalans. Aparentment hi va haver antecedents al «frondisme» d'Estat Català a la província de Girona. Segons Rosa M. Virós, autora d'una tesi doctoral sobre eleccions a Catalunya durant l'etapa republicana, la candidatura d'Esquerra a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 a la Bisbal, anomenada Bloc d'Esquerres, era formada per cinc federals, dos d'Estat Català i un del PCR.

29. P. COROMINES, *Diaris i records*, vol. III: *La República i la guerra civil* (Barcelona, Curial, 1975), ps. 19-20. Coromines es va indignar perquè el «seu» escó (segons els influents Hurtado i Carner) havia estat lliurat a un desconegut com Bordas. Per a les reaccions a l'Empordà, «Tramuntana», núm. 6 (4-VII-1931), p. 2 i ps. 3-4. Bordas desapareix políticament després d'un escàndol referent a la seva administració com a batlle de Castelló abans de la Dictadura: «La Publicitat» (27-IX-1931), p. 4.

es traslladaren definitivament a Barcelona, on van crear la Collectivitat Social d'Estat Català (més sovint anomenat Grup de l'Olympia, perquè llurs oficines eren al teatre d'aquest nom), en contacte estret amb els maurinistes i els nacionalistes d'ERC, com el músic Fontbernat.

A la ciutat i a la província de Barcelona, Casals i Freixes, sastre i tresorer de l'antiga organització d'Estat Català, inicià contactes al començament d'estiu amb militants de les comarques del Vallès, del Penedès i de Garraf a Vilafranca, Terrassa, Rubí i altres ciutats. Al començament del juliol Estat Català del Penedès convocà una assemblea a Sitges (incloent-hi Compte i Fontbernat) demanant la «reorganització dels antics elements d'Estat Català», i presentà a Macià un document manifestant sense embuts llur discrepància ideològica amb els republicans d'ERC. Hi hagué una reunió desagradable al despatx de Macià i, el mes de juliol, el grup publicà definitivament un manifest demanant la reconstrucció d'Estat Català com a força nacional mantenedora de la petició d'independència. S'establí a Barcelona una oficina amb el nom d'Elements d'Estat Català (EEC) per diferenciar-se del grup de Compte, amb el qual no pogueren arribar a cap acord.³⁰ Els conflictes entre nacionalistes radicals i ERC nacionalista i republicana es produïren, doncs, a les comarques, quan els militants clandestins o exiliats per la Dictadura anaren retornant a llurs pobles i ciutats natsals. Però els separatistes no pogueren trobar una base suficient a les ciutats petites i per això se n'anaven cap a la capital.

El camp català era en un moment de notable radicalització: desfet el moviment de protesta per l'Esquerra, l'ocasional dissidència representada pel BOC (o per experiències autònomes d'esquerres com Acció Social Agrària entorn de Banyoles) i els propietaris ben enquadrats a la Lliga i al IACSI (Institut Agrícola Català de Sant Isidre), de fet no hi havia espai a les comarques per a organitzacions polítiques noves. Als pobles, els centres populars i els casinos dels senyors, entitats històriques, bé sovint no gaire antigues, estaven ja adscrites a les forces polítiques principals. A més a més, la noció de la Catalunya separada —tant en el sentit esquerrà com en el de dretes— no ofería res de nou a la societat rural, que tenia plena consciència que els sistemes de propietat i conreu catalans eren particulars i diferents de la resta d'Espanya, i el conflicte primordial de la qual era entre parciers indígenes i propietaris nadius. Les dificultats per a arrelar a comarques (a la llarga el Partit Nacionalista Català —PNC— tingué una mica més d'èxit que Estat Català Proletari, que no en tingué gens), el fet de néixer políticament als pobles, però la necessitat d'emigrar cap a Barcelona, suggereix que els nacionalistes radicals anaven seguint els passos de la seva probable base social de migrants interns catalans.

A Barcelona, la formació de Joventuts d'Esquerra Republicana - Estat Català (JEREC), començada per l'abril i acabada pel juliol de 1931, coincidí amb la separació del grup de Compte de la figura de Bordas i amb la constitució definitiva del grup com a centre a la ciutat. Els principals representants de la línia d'Estat Català dins l'Esquerra Republicana de Catalunya —Gassol (llavors conseller de

30. J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, ps. 298-301. Una versió més detallada que inclou els textos del document i del manifest, a *Elements d'Estat Català ja és una realitat*, «Estat Català», II (2a. època), núm. 4 (20-II-1932), ps. 1-2; núm. 5 (27-II-1932), p. 1; núm. 6 (5-III-1932), p. 3. Els primers contactes incloïen Batista i Roca.

cultura a la Generalitat) i Aiguader (llavors alcalde de Barcelona)— desitjaven mantenir una clara base de poder dins el partit. A Macià no li féu pas res de crear un contrafort contra Companys i els republicans catalans en el si del partit, i sabia que si tenien menys autoritat podrien ser més ben controlats.³¹ Els quadres més joves, com l'exaltat Miquel Badia, esperaven crear una àrea per a un possible protagonisme personal. A més, observaven que una part de la joventut que espontàniament s'havia identificat amb Macià abans de les eleccions i havia ingressat a la Guàrdia Cívica Republicana, aleshores se n'anava desviant, sobretot a Barcelona capital, i s'acostava als comunistes del BOC. La Guàrdia Cívica Republicana havia sobreviscut com una mena de servei d'ordre, i hom pensava convertir-la en una ala jove d'ERC que pogués garantir les múltiples funcions de vigilar les possibles inclinacions cap als comunistes i assegurar el predomini nacionalista sobre totes les seccions de joventut del partit, eliminant els republicans. D'aquesta manera, les Joventuts d'Esquerra Republicana - Estat Català crearen un pol d'atracció per a tot el moviment nacionalista radical que podia servir com a garantia de la puresa nacionalista del partit que era al govern i com a fre a la seva excessiva republicanització.

Les eleccions del 28 de juny de diputats per a les Corts Constituents de la República confirmaren definitivament la posició dominant d'ERC a Catalunya. Més enllà de la interpretació marxista de Maurín quant al paper de les classes i del fracàs de la classe treballadora catalana en el desenvolupament d'una orientació *política* pròpia com a explicació de la victòria de l'Esquerra, el mateix sistema de votació de la República serví per a convertir la victòria en una mena de triomf permanent. Recordant les divisions dins els partits i el fraccionalisme personal que havien caracteritzat la lenta mort de la monarquia parlamentària després del 1903, i, de passada, interessat a perpetuar els blocs republicans i socialistes que havien produït les eleccions municipals del 12 d'abril del 1931, el nou govern republicà promulgà un nou codi electoral que encoratjava la formació de majories fortes, almenys a nivell de districte.³² La tendència teòrica era cap a la creació d'un sistema de dos partits o, com a mínim, de dos pols: per a ésser proclamats guanyadors, els candidats havien de tenir no sols una pluralitat, sinó també, com a mínim, un 20 % dels vots. Tal com Isidre Molas assenyala: «En aquells casos en què la majoria aconseguida per un partit, o per una coalició, que cap de les oposicions no pogués arribar al 20 %, el resultat podria ésser la constitució d'un partit dominant. Aquest era el cas català. L'Esquerra Republicana de Catalunya, gràcies al triomf total del mes de juny, a l'existència d'una Generalitat que ella havia creat, o almenys els seus líders, i a l'aparició d'un espectre de forces polítiques molt diversificat, ocupava pràcticament el lloc d'un partit hegemònic, car controlava la immensa majoria dels càrrecs de gestió política de la Catalunya republicana.»³³

Les eleccions parcials que se celebraren a la ciutat i a la província de Barcelona per a omplir els llocs que la clàusula del 20 % havia deixat buits començaren a mostrar les diferents pressions que afectaven els sectors nacionalistes i

31. Entrevista amb J. Tarradellas (Saint-Martin-le-Beau, 26 de juliol de 1975).

32. I. MOLAS, *Les eleccions parcials a Corts Constituents d'octubre del 1931 a la ciutat de Barcelona*, «Recerques», núm. 1 (Barcelona, Ariel, 1970), p. 202.

33. *Ibid.*, p. 202.

radicalnacionalistes com a conseqüència de la confirmació del nou *establishment* d'ERC. El gran perdedor per l'abril i pel juny havia estat el fins llavors refiat Partit Catalanista Republicà (PCR), més conegut com Acció Catalana, que ara s'havia d'enfrontar amb una certa reorganització després de les seves successives derrotes. Després del desastre d'abril, algunes figures del partit abandonaren temporalment la política (com Rovira i Virgili), mentre que uns altres deixaren la política de partit per l'activitat de govern a la Generalitat (com Hurtado) o àdhuc al govern central (com Nicolau d'Olwer), i encara d'altres havien fins i tot trencat files i s'havien passat a ERC (com Sunyol i Garriga, el milionari propietari del popular setmanari «La Rambla» i candidat elegit el mes de juny).³⁴ Considerant-se encara a ell mateix com una força fonamentalment nacionalista (de fet, veient-se com el portador d'un nacionalisme doctrinal «pur» ben diferent del confusionisme vulgar o demagògic de l'Esquerra), el PCR es presentà a l'elecció del 12 de juliol aprofitant l'abstenció de la Lliga i dels radicals com a protesta per la regla del 20 %.

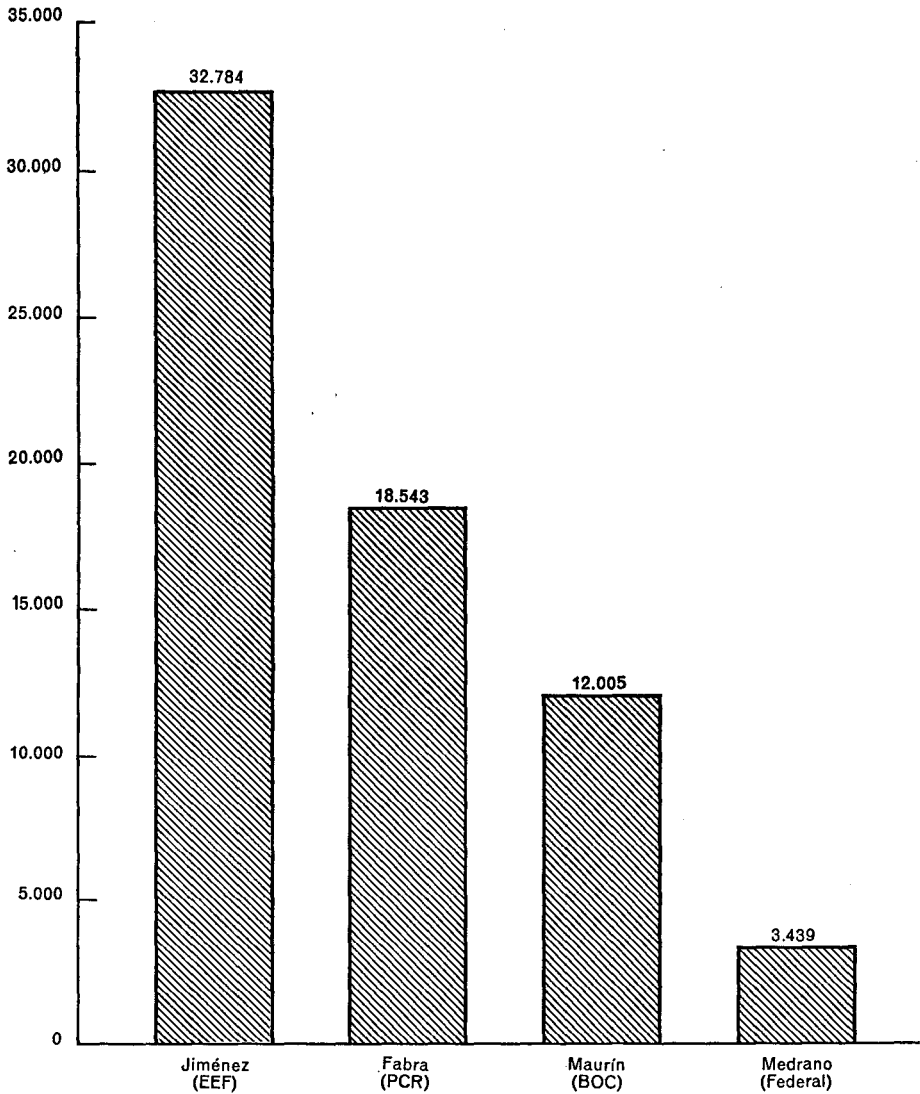
Macià havia inclòs dos futurs *jabalies* o republicans d'esquerra (el famós aviador el comandant Ramón Franco i el republicà Àngel Samblancat, ben conegut en els cercles obrers de Barcelona) a la candidatura d'ERC per a les corts el mes de juny, principalment per aconseguir el vot de la classe obrera immigrada de fora de Catalunya. Aquestes inclusions, considerades per molts com a innecessàries, permeteren al PCR de presentar-se el mes de juliol com un contrast a l'ERC, una alternativa popular-liberal clarament nacionalista. El farmacèutic Baltà, que virtualment era l'últim nacionalista radical que quedava a Acció Catalana, havia establert contacte amb ultranacionalistes dissidents, especialment amb la Unió Catalanista (darrera la qual hi havia Cardona). La Unió Catalanista estava preocupada, en aquell moment, per la propaganda del plebiscit i per la defensa total de l'Estatut de Núria com un mínim gairebé inacceptable, però també era molt conscient de la necessitat d'alguna mena d'afermament nacionalista, indicatiu no sols contra Madrid, sinó també contra Macià. La presentació d'una candidatura nacionalista per part del PCR, encapçalada pel popular i respectat Pompeu Fabra a la ciutat, que incloïa Baltà a la província,³⁵ escaigué a les necessitats tant del PCR com dels nacionalistes radicals. A més, sense competència per part dels radicals o de la Lliga, i amb l'abstenció d'ERC (per evitar crítiques pel seu domini), semblava segur el triomf de la candidatura PCR nacionalista.

Tenint en compte unes abstencions tan importants, l'esquerra participà a les eleccions esperant crear un espai a l'ombra d'ERC, bé assumint el paper de capdavantera de la classe treballadora catalana, com el BOC esperava de fer,

34. I. MOLAS, *El sistema de partidos políticos en Cataluña* (Barcelona, Ediciones Península, 1974), ps. 65-66. Hurtado va ésser elegit a la llista per Barcelona-província com a «independent», conjuntament amb Sunyol i Pi i Sunyer. Vegeu A. HURTADO, *Quaranta anys d'advocat* (vol. III: 1931-1936) (Barcelona, Ariel, 1967), ps. 40 i ss.; C. PI SUNYER, *La República y la guerra* (Mèxic, D.F., Oasis, 1975), ps. 38-39.

35. Cap de les cinc biografies de Fabra publicades no és útil sobre la seva activitat política. El segon candidat a la llista provincial del PCR, Albert Bastardas i Sampere, no es va pas lluir com a nacionalista en la seva carrera política, però era molt a prop de la Unió Catalanista i va ésser anunciat com a orador en la seva commemoració de les Bases de Manresa pel juny de 1931 com a representant del grup de defensa lingüística, l'Associació Proctora de l'Ensenyança Catalana: «Las Noticias» (4-vi-1931), p. 6.

GRÀFIC I: Els principals candidats a les eleccions parcials del 12 de juliol de 1931 a Barcelona-ciutat

Antonio Jiménez Jiménez (Extrema Esquerra Federal)
 Pompeu Fabra i Poch (Partit Catalanista Republicà)
 Joaquim Maurín i Julià (Bloc Obrer i Camperol)
 Eduardo Medrano Rivas (federal)

Cens: 268.627; Votants: 67.798; %: 25,24

FONT: I, Molas, *El sistema...*, op. cit., p. 136.

presentant Maurín, o bé fent el contrari, com fou el cas de l'Extrema Esquerra Federal (EEF), que «intentà de situar-se a l'esquerra d'ERC i convertir-se en el partit de l'anarco-sindicalisme».³⁶ L'EEF intentà sobrepassar la demagògia de Macià presentant una candidatura d'herois militars dels complots republicans del 1930. En el moment en què els conflictes dins la CNT s'intensificaven, si bé encara es manifestaven en termes de conflictes (com la vaga del port) entre «extremistes» i el nou governador civil, el republicà valencià Carles Esplà,³⁷ els comunistes i els federals d'Esquerra esperaven intervenir-hi i recollir-ne les deixalles.

Les eleccions del 12 de juliol, però, resultaren una sorpresa. Els candidats seriosos eren Fabra i Maurín, el catalanista republicà i el comunista. Però, inesperadament, guanyaren els federals d'esquerra (prenent amb ells, a la província, els federals regulars i els candidats republicans independents). Tant el BOC com la Unió Catalanista denunciaren que hi havia hagut frau electoral i citaren casos de manipulació de vots, però el comandant Jiménez, d'EEF, romangué com a guanyador.³⁸ Amb una calma considerable, un periodista i militant del PCR, no favorable als nacionalistes, analitzà les eleccions de la següent manera: les eleccions havien tingut lloc entre «un catalanista i un extremista que admet el catalanisme». Cap d'ells dos no havia guanyat. «Els comunistes i els comunistitzants arribaven a 12.000 (vots) i els catalanistes pura sang o cent per cent... arribaren a 19.000, xifra —mica més, mica menys— que reflectia amb exactitud matemàtica el contingut de pura sangs a Barcelona.»³⁹ Les eleccions havien demostrat, a qui volia treure'n les conclusions correctes, que el nacionalisme radical tenia un sostre electoral, més enllà del qual no podia aspirar.

Havent intentat, sense èxit, una tàctica nacionalista, el PCR provà aleshores de fer un paper contrari a ERC i anticomunista en les eleccions parcials d'octubre, que tingueren lloc a causa de la renúncia a dos escons a Barcelona. Perdent a favor de la Lliga el 4 d'octubre, miraren d'obtenir-ne el suport (i fins i tot de l'extrema dreta) per a la volta següent del dia 11, que guanyà el candidat del PCR Martí Esteve. De fet, la nova orientació política i, al seu darrera, les implicacions polítiques del debat constitucional a Madrid particularment pel que fa a la qüestió religiosa, forçaren la crisi interna que s'havia anat gestant lentament des d'abril. Malgrat els intents per créixer a nivell de la base, almenys a la província de Barcelona,⁴⁰ i els rumors de la formació d'un nou partit,⁴¹ el PCR s'havia esgotat com a força nacionalista al començament de l'estiu, i, després de successives defeccions cap a ERC, al nou partit demòcrata-cristià Unió Democràtica

36. I. MOLAS, *El sistema de partidos políticos...*, op. cit., p. 88

37. F. MADRID, *Ocho meses y un día en el gobierno civil de Barcelona* (Barcelona, Ediciones de la Flecha, 1932), ps. 167, 181.

38. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Elecciones en Barcelona (1931-1936)* (Madrid, Tecnos, 1969), ps. 44-45; per a la nota de la Unió Catalanista, «El Diluvio» (16-vii-1931), p. 13.

39. L. AYMAMÍ I BAUDINA, *Amb els braços oberts...* (Reportatge de l'Estatut) (Barcelona, Editorial Políglota, 1932), ps. 42-43. Xifres exactes: I. MOLAS, *El sistema de partidos políticos...*, op. cit., p. 136.

40. El Registro de Asociaciones. Gobierno Civil de Barcelona, tom 8, mostra almenys vuit centres nous enregistrats entre el 29 d'abril i el 27 de juliol de 1931.

41. «El Diluvio», 29-viii-1931, p. 24, fa referència a rumors, recollits per «L'Opinió» (de l'ERC) que Hurtado, Coromines i Rovira i Virgili estaven «resucitando Acció Catalana» en un nou Partit Demòcrata Català.

de Catalunya (UDC) i després a la Lliga, romangué com a una mena de partit liberal residual, però influent a causa de la seva representativitat entre els professionals i la *intelligentsia*, tornant al seu antic nom d'Acció Catalana.

El somni del suport cenetista menà l'esquerra —l'EEF i el BOC— cap a les eleccions parcials d'octubre. Arran de la vaga de telèfons i de la radicalització de la CNT, els federals d'esquerra esperaven mecànicament una repetició del que havia tingut lloc pel juliol, però enlloc d'allò el que aconseguiren fou un fracàs i dissensions internes.⁴² Maurín, conscient de la impossibilitat de guanyar, tenia interès a mantenir la seva campanya contra la FAI i a absorbir els nacionalistes.⁴³ La força del Bloc no s'hauria de mesurar en termes de l'atracció que tenia per als votants, sinó per la seva influència sobre els treballadors i la joventut.⁴⁴ En la conjuntura crítica del 1931 la integració dels nacionalistes en termes de suport de la joventut i del seu impacte sobre l'Esquerra podia representar una falca més important que no pas una victòria electoral per als comunistes. El BOC era un partit molt preocupat per la relació íntima entre la base i l'estructura del partit, i considerava més important tenir una base local sòlida que no pas posseir una plataforma en el parlament de la República.⁴⁵ En aquest sentit, l'impacte del BOC sobre els nacionalistes tenia una certa, relativa, reciprocitat.

El desencant progressiu estimulà la radicalització de les posicions ideològiques socials i nacionals dels nacionalistes d'esquerra. Com a funció d'aquest desenvolupament, per als nacionalistes l'alternativa política autèntica d'ERC era el Bloc, el partit comunista dissident que es formà més o menys alhora que prenia forma la Conferència d'Esquerres, mitjançant la unificació de la maurinista Federació Catalano-Balear del Partit Comunista Espanyol i el Partit Comunista Català, aquest darrer almenys en part excrescència de l'antic Estat Català. Encara que en principi el BOC era un partit a nivell estatal, la seva força principal era a Catalunya i assumí les reivindicacions nacionalistes des d'una perspectiva marxista. Durant els anys 1931 i 1932 el BOC recollí molts joves militants nacionalistes a la ciutat de Barcelona,⁴⁶ grups sencers a la província de Girona i un cert suport nacionalista a Lleida. De fet, hi havia una confusió considerable quant a una militància real, és a dir, si s'era comunista o d'Estat Català, i, possiblement, d'una manera implícita, hi havia casos que s'apropaven a una doble militància.⁴⁷

La influència del BOC sobre l'aspecte nacionalista d'ERC assolí el punt culminant a les eleccions parcials de l'octubre de 1931 a Barcelona-ciutat i a la província, cosa que precipità la ruptura entre nacionalistes radicals i nacionalistes republicans, i oferí per poc temps la possibilitat d'un partit «separatista» unificat. L'acord implícit entre la Generalitat i els anarco-sindicalistes quant al clima polític de la nova Catalunya «lliure» s'anava trencant a mesura que la

42. I. MOLAS, *Les eleccions...*, op. cit., ps. 205-206.

43. J. ARQUER, entrevista citada.

44. F. BONAMUSA, op. cit., p. 303.

45. J. ARQUER, entrevista citada.

46. A. RIBAS i J. FABRE, *Josep Solé Barberà, comunista català* (entrevista), «Avui» (29-VII-1976), p. 6.

47. J. ARQUER, entrevista citada.

configuració de la República es decantava cada vegada menys cap a l'esquerra,⁴⁸ mentre que els grups anarquistes de la FAI, arran del Manifest dels Trenta, del mes d'agost, assolí el control del moviment de la classe obrera i la portà cap a una direcció ultrarevolucionària. Per a l'esquerra nacionalista radical era una imperiosa necessitat que Macià es tornés a imposar per damunt de la situació, garantint d'aquesta manera l'èxit de l'Estatut, com també (per als de l'Esquerra) l'ascendència dels republicans nacionalistes sobre la classe treballadora.⁴⁹ El fracàs de la línia dura seguida al govern civil per Esplà i, particularment, per Anguera de Sojo al final d'agost, amb els avalots a les presons i els vuit dies de vaga general, que prosseguiren fins als primers dies de setembre, provocaren amargues crítiques per part de l'esquerra i de l'esquerra nacionalista d'ERC.⁵⁰ Ja el primer d'agost, el dia abans del plebiscit, Macià hagué de demanar a sectors d'Estat Català que no portessin a terme una manifestació que s'havia projectat, puix que li havien comunicat que els comunistes s'hi unirien i provocarien desordres.⁵¹ Les contradiccions que fins llavors havien estat amagades saltaren a la publicitat el 4 de setembre, quan una manifestació fou severament reprimida, durant la qual morí un jove treballador, mort que fou reclamada tant pels nacionalistes radicals com pel BOC.⁵² Aquest incident, amb el seu rerafons d'un retorn als sinistres mètodes predictatorials de la llei de Fugues,⁵³ desencadenà una successió d'esdeveniments dins l'àrea nacionalista d'ERC. L'11 de setembre els nacionalistes que dipositaven corones al peu de l'estàtua de Rafael Casanova arrancaren les cintes de les ofrenes que portaven els tres colors republicans (o espanyols), la qual cosa constituí un atac directe a ERC.⁵⁴

El principal punt a tenir en compte (tal com Molas insisteix)⁵⁵ en considerar el capteniment polític radical nacionalista és que la seva base electoral era nul·la

48. Són molt il·lustratives les opinions d'Azaña i de Maura en relació amb la política sindical de la Generalitat: M. AZAÑA, *Obras Completas*, vol. IV: *Memorias políticas y de guerra* (Mèxic, D.F., Oasis, 1968), ps. 39-40.

49. Per a l'amargor de l'ala més conservadora i espanyolista de la burgesia catalana, vegeu *Cataluña indefensa*, «La Vanguardia» (5-IX-1931), p. 4, també citat a J. ARRARÁS, *Historia de la Segunda República Española*, vol. I (Madrid, Editora Nacional, 1964), ps. 190-191.

50. Per a la protesta de l'ERC, el conflicte del directori i «L'Opinió»: «La Publicitat» (8-IX-1931), p. 5. També, M. AZAÑA, *op. cit.*, ps. 282-285.

51. P. COROMINES, *op. cit.*, p. 47. Coromines ho va resumir sentenciosament: «Això no convé.»

52. J. ARQUER, entrevista citada. Per a una descripció dels incidents, Diego RUIZ, «Alta Tensió», I, núm. 1 (15-IX-1931), ps. 4-5.

53. El fet de morir intentant d'escapar de la llei de Fugues era el símbol popular del terrorisme legalitzat de Martínez Anido i Arlegui. El tiroteig del 4 de setembre va caure en un ambient ja sensibilitzat pels afusellaments al parc de Maria Lluïsa després dels aixecaments de l'esquerra avortats i confusos a Sevilla pel juny i al final del juliol de 1931. Per a una descripció ràpida i hostil dels esdeveniments sevillans, J. GUTIÉRREZ-RAVÉ, *España en 1931. Anuario* (Madrid, sense editor, 1932), ps. 198-202 i 231-236; J. ARRARÁS, *op. cit.*, ps. 121-124. Azaña va considerar l'assumpte sencer com gairebé imaginari, i les reaccions de Maura com a histèriques i ridícules: M. AZAÑA, *op. cit.*, ps. 30, 40, 42. La imatge d'una rebel·lió «separatista» proclamant l'estat lliure d'Andalusia dins de la Federació Ibèrica amb el suport anarquista i comunista i amb el flamant diputat de l'ERC Ramón Franco, tant si era veritat com si no, va interessar els nacionalistes radicals d'esquerra a Catalunya: «L'Insurgent», núm. 7 (20-V-1932), p. 1.

54. J. GUTIÉRREZ-RAVÉ, *op. cit.*, p. 303.

55. I. MOLAS, *El sistema de partidos políticos...*, *op. cit.*, ps. 85-86.

o, com a màxim, minúscula. Per tant, estaven predestinats a ésser un sector de pressió sorollós, més capaç de fer efecte que no pas d'ésser efectiu. Ben situats en termes d'amics i posicions i d'accés als mitjans de propaganda, els nacionalistes radicals feien l'efecte d'una força i fins i tot d'una capacitat que, en realitat, no tenien. Insistent en un sentit més ampli de la unitat nacional catalana —bé en un sentit interclassista o collectivista— els «separatistes» s'anaren disgregant, sota les tensions, en una varietat de diferents opcions de classe i de conceptes estratègics divergents. Tal com es queixava el setmanari satíric «El Be Negre» poc abans de les eleccions del novembre de 1932: «Perquè d'Estat Catalans/n'hi ha més que dits a les mans.»⁵⁶ Aquest pluralisme organitzatiu no era solament expressió de la inestabilitat i la sobrevaloració de factors ideològics característic de formacions de petits grups, sinó també d'una poca formalitat inherent al sector nacionalista radical. No solament era sovint tolerada la militància múltiple (si bé era formalment prohibida en molts grups), sinó que la mateixa manca de control afavoria les confusions entorn de lleialtats organitzatives i facilitava que amistats personals o de penya fossin preses erròniament per lligams de partit.⁵⁷

* * *

Durant l'any 1931, i fins les eleccions del novembre de 1932 per al Parlament de Catalunya, els nacionalistes radicals es mogueren enmig de dues forces reals —Esquerra Republicana de Catalunya i el BOC—, cadascuna de les quals podia presumir d'una certa belligerència autèntica en l'àrea o «espai» nacionalista. Rompent amb l'Esquerra per diferents motius, incapaç d'acceptar els comunistes (també per raons diverses), les diferents branques del nacionalisme radical desenvoluparen una sèrie d'alternatives polítiques a allò que Macià definia com a separatisme. Contra el macianisme sorgiren tres alternatives estratègiques: electoral, insurreccional i cultural. La quarta alternativa per al «separatisme» era, naturalment, la de govern, és a dir, acceptar l'orientació de Macià i treballar dins d'ella. La resta d'aquest article explorarà les tres primeres alternatives fins a les acaballes del 1932, és a dir mentre podia semblar que cadascuna havia tingut, diguem-ne, una oportunitat. L'estratègia paragovernamental que tingué predomini absolut entre els nacionalistes radicals en el període següent de 1933-1934, no serà tractat ací sinó de passada.

A partir de l'estiu del 1931 i durant tot el 1932 era evident en els cercles nacionalistes radicals que Estat Català, com a sector polític, s'havia dividit en tres grups; un a la dreta, o Elements d'Estat Català (EEC); un a l'esquerra, o Estat Català de Compte, i un més o menys al centre o Centre d'Esquerra-Estat Català, que representava el sector nacionalista i, sobretot, la joventut nacionalista dins ERC.⁵⁸ Encara que aquesta visió exclouïa les opcions estratègiques

56. «El Be Negre» II, núm. 70 (18-x-1932), p. 4.

57. J. ARQUER, entrevista citada; J. T., entrevista (Barcelona, 18 d'agost de 1978); M. Ferrer, entrevista (Barcelona, febrer de 1978); carta de C. Fournier (Mèxic, D.F.), 1 de març de 1978.

58. Per exemple, B.T., *On ha anat a parar «L'Estat Català?»*, «Nosaltres Sols!», I, núm. 20 (15-viii-1931), p. 4, i *Un trist espectacle*, «Estat Català», II (2a. època), núm. 1 (9-i-1932), p. 1.

dels grups més marginals (opcions no del tot serioses, en tot cas), presentava realment tant el nacionalisme radical d'esquerra i el de dreta com a alternatives electorals a la traïció nacionalista d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Ja des d'abans de l'estiu Nosaltres Sols! (NS!) havia anat fent propaganda a les zones rurals, en col·laboració amb el grup de Compte, sota la senyera de la Unió Catalanista.⁵⁹ La campanya a favor de l'Estatut d'Autonomia que preparava el plebiscit serví com a pantalla perfecta pels oradors nacionalistes que defensaven la llibertat catalana, criticant així les limitacions d'Esquerra. Palestra, en particular, col·laborà molt intensament, accentuant amb els seus oradors, procedents de diverses organitzacions, des del PCR fins als nacionalistes extremistes, la seva posició «per damunt dels partits» i es reafirmà en les seves «campanyes patriòtiques» després del plebiscit, per l'agost, basant-se en el fet que calia una pressió a la base per tal de fer passar l'Estatut d'Autonomia a Madrid.⁶⁰ Al començament del setembre Elements d'Estat Català va tenir el seu primer míting important a comarques fora del Penedès, a Lleida.⁶¹

Una activitat d'aquest tipus semblava oferir la possibilitat d'alguna acció futura conjunta, reunint els diferents sectors nacionalistes, particularment en tant que les preparacions per a la celebració de l'onze de setembre van rebre nombrosíssimes adhesions.⁶² Les celebracions oficials havien de culminar en mítings nacionalistes al parc de Montjuïc i al teatre del Bosc, a Gràcia, i estaven pensats com a ocasions unitàries, genèricament catalanistes, amb l'assistència de figures governamentals, la participació del PCR, la Lliga i una multiplicitat d'organitzacions locals.⁶³ Els oradors d'ERC —Aiguader, Gassol— van estar a la defensiva, dissimulant els incidents ocorreguts entorn de la bandera tricolor o fent discursos commovedors sobre la resistència nacional a qualsevol retall a l'Estatut. La pressió obrera sobre la Generalitat durant l'agost i el començament del setembre, la indignació pels morts del 4 de setembre i l'èxit de la convocatòria de l'11 de setembre, tots vists contra el rerafons dels atacs contra l'Estatut al Parlament Republicà, van fer que els nacionalistes radicals es moguessin en dues línies: de primer definint-se contra ERC, i, segonament, intentant d'unir-se per a reemplaçar el partit governamental quan semblava que aquest es desprestigiava.⁶⁴

Després del dia 11 els fets es van accelerar. El mateix dia 11 els nacionalistes conservadors d'Elements d'Estat Català van marcar la seva formal independència publicant el seu setmanari «Estat Català». Un parell de dies més tard els germans Fontbernat, antics militants d'Estat Català i propers a Macià, col·laborant

59. «Nosaltres Sols!» discretament presentava aquesta activitat com de la Unió Catalanista. Secretariat de Propaganda, I, núm. 7 (16-v-1931), p. 4; núm. 8 (23-v-1931), p. 3; núm. 10 (6-vi-1931), p. 2, núm. 11 (13-vi-1931), p. 1; núm. 13 (27-vi-1931), p. 1. Si bé algunes biografies identifiquen Compte com a membre de Nosaltres Sols! el 1931, en aquests mítings ell és clarament identificat com d'Estat Català.

60. Per exemple, «El Matí» (13-ix-1931), p. 22.

61. «El Matí» (6-ix-1931), p. 20. També hi havia hagut contactes estrets entre els EEC i els cardonistes: «Nosaltres Sols!», I, núm. 24 (19-ix-1931), p. 3.

62. «La Publicitat» (1-ix-1931), p. 3; «El Diluvió» (11-ix-1931), p. 6; (12-ix-1931), p. 6; «El Matí» (13-ix-1931), p. 22.

63. «El Matí» (6-ix-1931), p. 20; (11-ix-1931), p. 14; (13-ix-1931), p. 22; «La Publicitat», (8-ix-1931), p. 5.

64. J. GUTIÉRREZ-RAVÉ, *op. cit.*, ps. 303-304.

amb altres nacionalistes dissidents en l'esquerra d'ERC, com Salvador Roca i Roca, i també amb un personatge prop dels anarquistes, el doctor Didac Ruiz,⁶⁵ van treure «Alta Tensió», en teoria un setmanari nou, si bé només se'n va editar un número. «Alta Tensió» es proclamava independentista i marxista, va denunciar amargament els morts del 4 de setembre i amenaçava a Macià que si ell «abandonés el que nosaltres creiem bon camí, nosaltres no el seguirem», a la vegada que l'elogiava com «l'Home».⁶⁶ El número va ésser ràpidament recollit per la policia en tant que havia sortit sense autorització governamental.⁶⁷ El dia 17, Compte convocà una reunió de tots els diferents grups d'Estat Català al seu centre, en un intent d'unificar posicions i potser de proposar una unificació.⁶⁸ La reunió no donà resultat.

La Unió Catalanista va intentar relançar la candidatura Fabra del juliol, i aconseguí una certa aprovació en medis de l'Esquerra i una temptativa de suport de la Lliga, però fracassà davant la negativa del filòleg.⁶⁹ Fabra, membre del PCR i president de Palestra, era, com diu Molas, un «símbol superior als partits, capaç d'unir el catalanisme tradicional enfront de l'hegemonia esquerrana».⁷⁰ Quan la convergència entorn de Fabra no quallà, el camí semblava obert a l'esquerra radical nacionalista.

El 27 de setembre Josep Fontbernat, conegut músic i director orfeonista, presentà la seva candidatura en la cara d'una abstenció formal d'ERC, abstenció reiterada dos dies més tard per la Federació d'Entitats al directori del partit.⁷¹ Simultàniament, la fracció dissident del Partit Comunista Català (PCC), que s'havia negat a la fusió amb Maurín per raons nacionalistes i que continuava mantenint-se entorn de Domènec Ramon i Amadeu Bernadó, retenint el nom de l'antic portaveu del PCC, «Trebball», va intervenir al rerafons en un intent malaganyat de presentar el doctor Ruiz com a candidat alternatiu de l'estudiant i telegrafista Escrig, heroi del complot del 1930, presentat per l'EEF.⁷² L'aspecte crucial d'aquestes maniobres era la possibilitat remota que els grups marginals —tant els nacionalistes radicals com els esquerrans— que es trobaven entre ERC i el BOC podien unir-se com una sola força per liquidar els federals d'esquerra i assumir el paper del Bloc com a desafiament revolucionari a l'Esquerra. Aquesta fusió va ésser impossible. Elements d'Estat Català es van desassociar de la Candidatura d'Estat Català de Fontbernat, i El Grup de l'Olympia de Compte

65. Per a una més profunda, i més confusa, elaboració de les seves idees sobre la relació entre nacionalisme català i revolució collectivista, D. RUIZ, *Missatge a Macià* (Barcelona, Edicions Ariel, 1931).

66. «Alta Tensió», *op. cit.*, ps. 1, 2, 3, 4-5. El subtítol era «Independència marxista».

67. J. TORRENT i R. TESIS, *op. cit.*, vol. I, ps. 740-741.

68. «El Diluvió» (17-IX-1931), p. 6; «La Publicitat» (17-IX-1931), p. 3, parla d'unificacions. Al mateix temps, declaracions sobre el paper de la policia en l'afer de Garraf del 1925 s'escoltaven als tribunals com a resultat d'una denúncia: «La Publicitat» (17-IX-1931), p. 3. El procés es tancà per manca d'evidència. Compte va perseguir personalment els seus torturadors, sense arribar a cap venjança: entrevista amb Narcís Compte (Barcelona, 11 de febrer de 1974).

69. «El Diluvió» (16-IX-1931), p. 6; (23-IX-1931), p. 6; I. MOLAS, *Les eleccions...*, *op. cit.*, p. 203.

70. I. MOLAS, *ibid.*, p. 203.

71. *Ibid.*, p. 205.

72. *Ibid.*, p. 206, n. 20-21. Sobre el grup de «Trebball, tendència»: F. BONAMUSA, *op. cit.*, ps. 69-71.

féu el mateix, subratllant alhora el seu dret exclusiu al nom d'Estat Català.⁷³ Gairebé el dia abans de les eleccions, Fontbernat va decidir finalment de retirar-se, indicant pressions d'ERC i recomanant que els seus seguidors votessin Maurín, qui, en tot cas, perdria.⁷⁴ Si bé hi hagué un últim intent important de crear un partit nacionalista unificat durant la tardor, les alternatives polítiques més significatives per als nacionalistes catalans ja eren esbossades. A part l'atracció d'ERC o del BOC, dos pols estrictament nacionalistes —un de conservador i un altre de revolucionari— començaren a aparèixer.

Tanmateix, durant l'octubre dos incidents van mantenir junts contra l'Esquerra els diferents fils del nacionalisme radical. De primer, l'antic diputat a la Mancomunitat per Acció Catalana, Manuel Massó i Llorens, va tornar de l'exili a l'Argentina. Massó i Llorens, que havia estat uns dels crítics més durs de Macià durant el viatge d'aquest a Amèrica, el 1928,⁷⁵ inicià una campanya que momentàniament amenaçava de recrear l'aliança nacionalista del juliol, anant des de l'ala nacionalista del PCR (que discretament havia hereditat Massó) fins als grups separatistes.⁷⁶ Al mateix temps, la repressió policíaca d'un míting organitzat per Compte al Poble Nou, amb la participació de Nosaltres Sols! i Pàtria Lliure, feia encara possible de reconciliar la dreta i l'esquerra del moviment nacionalista radical.⁷⁷

Ni el fracàs de la candidatura nacionalista del PCR ni l'amargor de les baralles del setembre podien afeblir el record idealitzat i quasi mític de l'Estat Català dels anys de la Dictadura, vist com un efectiu i ampli front nacional, que sustentava la majoria dels nacionalistes radicals, fossin quines fossin les seves específiques definicions sòcio-polítiques.⁷⁸ La recerca d'una única i unitària força separatista amagava una visió diluïda, però àmpliament assumida, del fet que els nacionalistes «ferms» eren d'alguna manera els escollits per la consciència nacional catalana, en tant que veïen la necessitat de fer la nació i convertir-la en estat, conscients d'haver de corregir la història de passades desgràcies, de complir «la nacionalització de Catalunya», com havia demanat Rovira i Virgili el

73. Sobre els EEC, «La Publicitat» (29-ix-1931), p. 3; «El Matí» (30-ix-1931), p. 1. Sobre Compte, «El Matí» (1-x-1931), p. 2; «La Publicitat» (1-x-1931), p. 14. Sobre dificultats, J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, p. 288.

74. Vegeu el sarcàstic *Qui presenta el senyor Fontbernat?*, «La Publicitat» (30-ix-1931), p. 2. I. MOLAS, *Les eleccions...*, *op. cit.*, p. 205. Sectors d'Estat Català d'ERC van ajudar activament el BOC en les eleccions. El llavors militant del BOC Albert Pérez Baró el recorda votant diverses vegades tenint prestat el cotxe del regidor municipal Jaume Vachier per a poder anar de col·legi electoral en col·legi electoral. Entrevista amb A. Pérez Baró (Barcelona, 8 de maig de 1976).

75. M. CRUELLES, *Francesc Macià* (Barcelona, Bruguera, 1971), p. 98.

76. «La Publicitat» (15-x-1931) cita favorablement «Les Circumstàncies» (Reus), p. 2. Per a l'homenatge ofert pel PCR amb assistència dels EEC i la Unió Catalanista, «La Publicitat» (25-x-1931), p. 9.

77. Per al míting, «El Matí», 13-x-1931, p. 6. Protestes pels arrests: *ibid.* (17-x-1931), p. 16; «Nosaltres Sols!», I, núm. 29 (24-x-1931), p. 4; «El Diluvió» (15-x-1931), p. 4; (22-x-1931), p. 4. Un altre míting conjunt de Nosaltres Sols!, Estat Català (Compte), Unió Catalanista i Pàtria Lliure a Gràcia va ésser cancel·lat: «La Publicitat» (25-x-1931), p. 5.

78. Vegeu, per exemple, tan aviat com al final de l'estiu, B. T., *On ha anat...*, *op. cit.*, o per a una defensa de l'Estat Català heroïc, crítiques a Compte i els EEC i una crida per la reunificació: B. T., *Definicions clares*, «Nosaltres Sols!», I, núm. 28 (17-x-1931), ps. 1-2.

1914. D'una manera informal, el grup de Compte havia mantingut una relació funcional amb Nosaltres Sols!, fent discursos conjuntament i utilitzant discretament el setmanari com a plataforma. També Nosaltres Sols! servia com a lligam als EEC. Després del setembre semblava que podia formar-se una sola organització política dels nacionalistes radicals antimacianistes. Els EEC cridaven per la formació d'«Estat Català, partit polític», mentre que el suggeriment d'un Front Únic Català va aparèixer a «Nosaltres Sols!» al començament de l'octubre.⁷⁹ Una mica indirectament, la Unió Catalanista, com a globus de sondeig al final del novembre començà a plantejar la creació d'un Partit Nacionalista Català,⁸⁰ en un moment que l'Esquerra es trobava enfangada en un escàndol financer.

Però mentre que la Unió Catalanista i els EEC (i també tàcitament Nosaltres Sols!) estaven interessats en la creació d'un Partit Nacionalista Català «apolític», essencialment conservador i unitari, que podia esperar de tenir un cert suport del PCR i de la Lliga, Compte i la Collectivitat Social d'Estat Català intentaven fonamentalment de recrear l'antic Estat Català revolucionari, en teoria capaç de recapturar l'ala nacionalista esquerrana d'ERC i aspirar a tenir el suport comunista i fins i tot el de la CNT. El grup de Compte es va anar distanciant de Nosaltres Sols!, i arrossegà amb ell Pàtria Lliure. El Grup de l'Olympia convocà una assemblea general d'Estat Català els primers dies del gener de 1932 i intentà, sense èxit, d'establir la seva propietat exclusiva sobre la marca d'Estat Català.⁸¹

L'assemblea extraordinària d'Estat Català, que tingué lloc el 3 de gener de 1932 a l'Ateneu Empordanès de Barcelona,⁸² va ésser el trencament definitiu entre l'esquerra nacionalista radical i els nacionalistes de l'Esquerra. Individus i representants del Grup de l'Olympia, de l'Estat Català lleial a Macià i de Nosaltres Sols! tingueren un llarg debat entorn del manifest redactat pel grup Compte, que dins la línia del manifest d'Estat Català del febrer de 1931 definia l'organització en termes de lluita de classe.⁸³ Reduïda més tard l'assemblea a un debat personal violent entre alguns membres de Nosaltres Sols! i representants d'Esquerra - Estat Català, com Gassol, es feren dues votacions successives, amb resultats marcadament contradictoris sobre si calia censurar Macià, Aiguader i

79. R. ARRUFAT I ARRUFAT, *Estat Català, Partit Polític*, «Estat Català», I, núm. 4 (3-x-1931), p. 4; «Nosaltres Sols!» I, núm. 27 (10-x-1931), p. 4: *A propòsit d'un front únic catalanista*, Ll. E. (Lluís Escaler?).

80. «El Diluvio» (27-xi-1931), p. 6; «El Matí» (27-xi-1931), p. 5. Per al manifest de la UC, «El Diluvio» (20-xi-1931), p. 4.

81. «Las Noticias», Convocatòria d'assemblea: (27-xii-1931), p. 1. Atac a EC-ERC per l'ús del nom (30-xii-1931), p. 1. Insistència al dret exclusiu al nom (31-xii-1931), p. 1. Resposta del Casal Esquerra Estat Català (ERC): *ibid.*, p. 2. L'Extrema Esquerra Federal també va contestar, reclamant la paternitat del nom des del 1873 i suggerint que el seu programa era més radical: «El Diluvio» (1-i-1932), p. 6.

82. Fundat al 1916: Registro de Asociaciones Gobierno Civil de Barcelona, tom 4, núm. 8.715. Compte tenia un prestigi relatiu en aquesta organització recreativa, però la seva manca de força política es va veure a les eleccions del novembre de 1932, quan l'Ateneu se'n desentén. Vegeu més endavant, núm. 136.

83. «Estat Català - Força Separatista d'Extrema Esquerra Manifest» (1-ii-1932). Aproximat per les Assemblees Generals d'Estat Català els dies 2 i 10 de gener de 1932. Arxiu d'octavetes. IMHB. També, «L'Insurgent», I, núm. 2 (14-iv-1932), p. 3. Vegeu anunci: «El Diluvio» (27-xii-1932), p. 6.

Gassol. Gassol i Aiguader, finalment, es van retirar, i deixaren la iniciativa a mans de Compte.⁸⁴ El diumenge següent, el 10 de gener, l'assemblea, llavors reduïda a una petita reunió al Teatre Olympia, «expulsà» formalment el líder de l'Esquerra i elegí un nou directori d'Estat Català, amb Compte com a cap.⁸⁵

La seva organització, subtitulada, seguint la moda del moment, Força Separatista d'Extrema Esquerra, agrupava extremistes socialitzants d'ERC, com S. Roca i Roca, rebels atrets pel comunisme, com Ramon Fabregat, militants dobles de la Unió Socialista de Catalunya, com Rafael Ramis i F. Muntanyà,⁸⁶ i també els nacionalistes més tradicionals de Pàtria Lliure. Aquest últim grup era indicador de molts cercles o grupets nacionalistes que es formaven a nivell de base o de barri durant el 1931. El ferment nacionalista general entre l'abril i el juny del 1931 havia portat elements locals del districte cinquè de Barcelona a establir una organització nova, Pàtria Lliure, com «una escola de ciutadans lliures per arribar a la constitució de l'Estat Català».⁸⁷ Després de l'11 de setembre, però, Joaquim Juanola, un advocat del PCR,⁸⁸ va assumir la direcció política i organitzà la vertadera inauguració de Pàtria Lliure el primer de novembre i establí el grup en un local nou i més prestigiós davant de la universitat.⁸⁹ Treballant, al començament, amb les personalitats de la Unió Catalanista, Juanola inicià ràpidament un programa de conferències que va donar prestigi al

84. Les descripcions més completes de l'assemblea del 3 de gener: «La Publicitat» (5-I-1932), p. 3; «Nosaltres Sols!», I, núm. 39 (9-I-1932), ps. 1 i 4. La reacció dels EEC: «Estat Català», II (2a. època), núm. 1 (9-I-1932), p. 1. També: 5-I-1932: «La Nau», p. 11; «El Correo Catalán», p. 3, «El Progreso» (citant «El Noticiero Universal»), p. 1; «El Diluvio», p. 5; «La Veu de Catalunya» (6-I-1932), p. 1. Significativament, la premsa d'ERC no en va parlar. A la primera votació d'expulsió hi va haver 120 vots a favor i 15 en contra. Una segona votació nominal va invertir els resultats, amb 75 vots en contra i 60 a favor. El canvi es va atribuir als temors de retribucions per part dels empleats municipals o de la Generalitat. Alguns detalls es troben a E. VILASECA, *Notes sobre els orígens del Partit Català Proletari*, «Nous Horitzons» (Mèxic, D.F.), núm. 4, 1964, ps. 24-25. L'article de Vilaseca, citat sovint, són les memòries d'un vell militant, plagat d'errors.

85. «El Diluvio». Segona sessió convocada: 8-I-1932, p. 5. Esperances: 10-I-1932, p. 8. Nova Junta: 13-I-1932, p. 5. També «La Nau» (12-I-1932), p. 16. Altres membres d'EC-ERC (Artemí Aiguader, Boronat, Otero) van ésser expulsats al final del març: «El Diluvio» (26-III-1932), p. 4. Fins i tot després hi va haver intents d'EC (FSEE) de lligar amb el corrent «obrerista» dins ERC entorn del setmanari «Fornal»: S. ROCA I ROCA (signat S.R.R.), *La lluita per Catalunya*, «Fornal», I, núm. 2 (23-I-1932).

86. Una descripció fantasiosa de l'EC (FSEE) és inclosa a S. PAYNE, *The Spanish Revolution*, op. cit., p. 121. El Partit Català Proletari (nom del grup després de gener de 1934) de Gabriel Alomar (!) és considerat com «un brot radical de la Unió Socialista de Catalunya».

87. «Las Noticias» (20-VI-1931), p. 2; (23-VI-1931), p. 4; (11-VII-1931), p. 9; (22-VII-1931), p. 7; (30-VIII-1931), p. 6; (31-VII-1931), ps. 11 i 27; (9-VIII-1931), p. 8; (14-VIII-1931), p. 10; (20-VIII-1931), p. 25.

88. Juanola continuà al PCR almenys fins al 1932. Pel desembre de 1931 va ésser elegit president del Casal Catalanista Republicà del districte VI: «Las Noticias» (15-XII-1931), p. 2. Per a una biografia breu, V. CASTELLS, *Joaquim Juanola i Massó* «Avui» (4-I-1978), p. 4.

89. «El Diluvio» (10-IX-1931), p. 4; (12-IX-1931), p. 6; (15-IX-1931), p. 4; (9-X-1931), p. 4; (29-X-1931), p. 6; (31-X-1931), p. 5; (3-XI-1931), p. 12; (13-XI-1931), p. 6 i «Las Noticias» (12-XI-1931), p. 1. Si bé «Las Noticias» (18-VI-1931), p. 1, fa al·lusió al permís concedit pel govern civil, el Registre d'Associacions, Govern Civil de Barcelona, tom, 8, núm. 15.192, l'inclou el 31 d'octubre de 1931. Per al manifest del grup Pàtria Lliure al Poble Català (aproximadament a la tardor del 1931), Arxius d'Octavetes, IMHIB.

grup i va permetre una ampliació dels contactes.⁹⁰ Ja al final del gener de 1932 Pàtria Lliure podia anunciar una reunió testimonial feta per Jaume Compte (amb el qual Juanola havia estat en relació almenys des de l'octubre), en què fou nomenat soci d'honor.⁹¹ El còctel d'honor, que havia d'ésser el llençament del renascut Estat Català, es va anar posposant durant el febrer, fins al març, en què finalment tingué lloc el dia 19.⁹²

Aquest vermut va marcar no solament la fusió del grup de Compte amb Pàtria Lliure, sinó també la unió amb «Trellall, tendència» de D. Ramon i A. Bernadó, les restes del PCC autoexclusos de la creació de BOC, que s'havien oposat a l'ingrés en una organització a nivell espanyol i havien retingut control de l'òrgan del PCC continuant la publicació fins que es van acabar els diners. Als llimbs organitzatius, però amb una presència al Sindicat Mercantil reorganitzat, el grup Treball podia oferir a la diminutiva i renaixent Força Separatista una connexió obrera i una porta petita de cara a la CNT.⁹³ Ja al començament del març, Estat Català (FSEE) intentà d'organitzar una assemblea a favor dels anarco-sindicalistes deportats a Guinea, i anuncià solemnement que estava «situat definitivament dins del camp de la lluita obrera».⁹⁴

El nou Estat Català (FSEE) va intentar de seguir aquesta política ambiciosa d'incidència en la lluita obrera amb un míting al Palau dels Congressos de Montjuïc. Aquest míting, però, va ésser cancel·lat pel governador civil, reconvoat per al final de març i suspès una altra vegada a l'últim moment (aquesta vegada amb una concentració fora de la sala) amb l'argument que la propaganda del

90. «Las Noticias» (3-XI-1931), p. 2; (3-XII-1931), p. 2; (13-XII-1931), p. 2; «La Nau» (19-XII-1931), p. 5; (26-XII-1931), p. 7; (29-XII-1931), p. 16.

91. «El Noticiero Universal» (27-I-1932), p. 3. Compte va ésser anunciat com a orador a la inauguració de P. Ll., si bé aparentment no hi va intervenir: «Las Noticias» (31-X-1931), p. 1.

92. «Las Noticias» (19-II-1932, 26-II-1932, 9-III-1932 i 11-III-1932).

93. Com a indicació, P. AZNAR, *El sindicat Mercantil*, «Trellall», núm. 41 (6-XII-1930), p. 4. Aznar seria un dels màxims dirigents del Partit Català Proletari després del 6 d'octubre. També, entrevista amb A. Pérez Baró, ja citada.

94. «El Diluvio» (6-III-1932), p. 9; (9-III-1932), p. 7; «Las Noticias» (6-III-1932 i 8-III-1932). A mitjan març l'economista Joan P. Fàbregas va fer una conferència a EC sobre *Les possibilitats econòmiques de la Catalunya independent*, «El Diluvio» (15-III-1932), p. 5. Aquesta s'edità més tard: *Les possibilitats econòmiques de la Catalunya independent*, conferència donada per Joan P. Fàbregas en el local d'Estat Català el dia 15 de març del 1932 (sense data ni editorial). El tema de la conferència, no gaire original, és que Catalunya sola produeix gairebé la meitat de la riquesa produïda per la resta d'Espanya junta, i que aquesta productivitat, tant en termes humans com materials, podia trobar sortides més enllà del mercat espanyol, sortides que de fet podien ser preferibles. Una independència així alteraria els motlles de dominació i potser permetria la creació d'una federació ibèrica concebuda sobre una nova base. Aquest treball és encara gairebé l'única avaluació econòmica més o menys desenvolupada de la independència catalana, feta des d'una perspectiva favorable a la separació. Vegeu el recull de F. RIBAS, *L'autodeterminació en el pensament econòmic català* (Barcelona, Rafael Dalmau, 1978). Fàbregas després va tornar a treballar aquest material en un llibre titulat *Catalunya i Irlanda* (Barcelona, sense editor, 1932). Si bé era conegut en cercles obrers, Fàbregas encara no estava associat amb la CNT, com ho féu després de 1935-36; al contrari, acabava de sortir de l'òrbita del BOC. Vegeu A. PÉREZ BARÓ, *L'autèntic Joan P. Fàbrega (sic)*, «Presència», x. núm. 322 (8-VI-1974), p. 5, i F. ARTAL, E. GASCÓN, C. MASSANA i F. ROCA, *El pensament econòmic català durant la república i la guerra* (Barcelona, Edicions 62, 1976), ps. 124-128. És un indicatiu del tipus de gent que EC (FSEE) podia atreure mentre no estava encara plenament format.

mítng tenia «un to violent».⁹⁵ Convocat una vegada més per al diumenge següent, 3 d'abril (i amb l'esperança d'ésser transmès per ràdio), aquesta presentació pública del nou Estat Català revolucionari va ésser agressivament suspesa a mitja sessió per la policia a causa de l'exhibició de la bandera de l'estrella solitària, i es produïren enfrontaments entre el públic i els guàrdies. Una manifestació es va formar a la plaça de davant de la Generalitat, i tots els sectors de l'opinió nacionalista radical van poder criticar públicament Macià com un caragirat, si bé la responsabilitat era del governador civil, Joan Moles, i no de Macià, que va defensar el dret d'expressió.⁹⁶ Amb l'aparició d'un setmanari, «L'Insurgent» com a òrgan al cap d'uns quants dies, i amb els seus esforços, aparentment sense èxit, per a obrir centres fora de Barcelona, a Mataró i Granollers, la Força Separatista d'Extrema Esquerra es presentava com un rept e a ERC i, per extensió al BOC, amb els quals ràpidament entrà en polèmica.⁹⁷

Mentre que l'esquerra nacionalista radical formava la seva alternativa electoral a l'hegemonia d'ERC amb l'esperança d'ofegar la retòrica del BOC i aconseguir la conversió de la CNT a la revolució marxista nacionalista instantània, la dreta separatista anava conformant lentament la seva resposta electoral a ERC. Els EEC, que en termes pràctics tenien la iniciativa en la formació d'un Partit Nacionalista (per molt que la parella Nosaltres Sols! - Unió Catalanista jugessin a fer d'assessors espirituals), van ésser retinguts per la supressió del seu setmanari «Estat Català», imposat pel governador civil, Joan Moles, perquè atacava la unitat nacional espanyola.⁹⁸ Però la crida vibrant per a la formació d'un

95. «El Diluvio» (13-III-1932), p. 11; (25-III-1932), p. 7; (26-III-1932), p. 4; 27-III-1932), p. 18. Els pasquins ofensius deien: «Visca la Catalunya de Francesc Macià d'ahir! A baix amb la Catalunya de Francesc Macià d'avui!». Per als incidents entorn de la segona suspensió, «El Diluvio» (29-III-1932), p. 5; «La Nau» (28-III-1932), p. 1. També, «Las Noticias» (25-26-27-29-30-III-1932). El grup important de l'ERC, La Falç, va protestar la suspensió dues vegades: «La Nau» (29-III-1932), p. 16; (30-III-1932), p. 16. També hi va haver protestes del grup del PNC de Tarragona i un centre del PCR a Olot: «La Nau» (8-IV-1932), p. 16.

96. Reconvocatòria: «Las Noticias» (2-IV-1932). Ràdio: «El Matí» (3-IV-1932), p. 16. Descripció del mítng i reaccions oficials: «La Nau» (4-IV-1932), ps. 1 i 7; «El Noticiero Universal» (4-IV-1932), p. 7; «El Día Gráfico» (5-IV-1932), p. 6. Manifestació: «El Día Gráfico» (5-IV-1932), p. 7. La versió d'EC: «L'Insurgent», núm. 1 (8-IV-1932), p. 4, que inclou una carta oberta a Macià.

97. Intervenint així en la polèmica BOC-ERC entorn de la qüestió nacional: Comissió d'Estudis Nacionalitaris del BOC, *El BOC i Estat Català*, «Front», núm. 22 (16-VII-1932), p. 7. Contestat a «L'Insurgent», núm. 14 (22-VII-1932), p. 4. J. ROVIRA, *Les al·lusions del BOC*, «L'Insurgent», I, núm. 11 (17-VI-1932), p. 4; *Estat Català no és el BOC*, *ibid.*, núm. 12 (24-VI-1932), p. 4; també, J. COMPTE, *Estat Català i les esquerres*, «El Carril», núm. 9, (2a. quinzena, març de 1932), p. 4; E. LAMATA, *Dos conceptes sobre la llibertat i el separatisme*, *ibid.* (2a. quinzena, maig de 1932), p. 4.

98. «Estat Català» va estar suspès des del començament del novembre de 1931 fins a l'inici del gener de 1932. L'impacte de la suspensió va ésser tal, que el setmanari simplement va tornar a començar de nou amb el núm. 1 el gener. Per a les notes de protesta dels EEC a la premsa: «El Matí» (1-XI-1931), p. 20; (2-I-1932), p. 12; «Las Noticias» (10-XI-1931), p. 2. El setmanari va tornar a tenir problemes indefinits entre el gener i el febrer; vegeu «El Matí» (19-II-1932), p. 5. Moles, el governador civil, estava evidentment molt preocupat pel «separatisme» i adoptà una línia dura que va posar en evidència l'ERC i que va afectar directament l'EC (FSEE), EEC i àdhuc Palestra, que va ésser multada. Una carta de suport a Palestra dels EEC, «El Matí» (30-IV-1932), p. 9.

partit nacionalista feta per Massó i Llorens en una conferència donada als locals de Palestra, just abans del Nadal del 1931, amb la seva denúncia del separatisme de Macià com el més pur oportunisme i la seva actuació que des d'una perspectiva nacionalista tots els partits catalans existents eren iguals, va donar una empenta nova al procés cap a la unificació de la dreta nacionalista radical.⁹⁹ Els EEC van abandonar la seva obsessió prèvia amb el tema de «l'antic Estat Català» i van agafar la crida per a «l'estructuració d'un partit separatista català» que havia de sorgir d'una «Conferència Nacional Catalana».¹⁰⁰

Sota la protecció de la venerable Unió Catalanista, van ésser iniciades negociacions entre els diferents grups i personalitats, els bons resultats de les quals es van filtrar a la premsa pel març de 1932.¹⁰¹ El moment semblava particularment favorable, mentre l'Estatut de Catalunya era retingut a les Corts, sotmès a considerable debat i revisió. Era, per tant, possible per al nou Partit Nacionalista Català (PNC) de defensar la total integritat de l'Estatut, i àdhuc de fer una campanya activa a favor d'aquest, contra l'ancestral enemic espanyol que intentava castrar l'autonomia catalana, sense renegar mai de la defensa de l'ideal independentista. Al mateix temps que es podia aixecar la consciència nacional catalana, la punta aguda d'aquesta consciència es podia dirigir contra l'Esquerra traïdora que havia permès una estafada semblant.

El nou Partit Nacionalista Català era, segons el seu manifest fundacional, la fusió de set grups. De fet, una tal pretensió era grollerament inflada; dels principals signants dos eren de fet ficcions, i un tercer poc més que nom.¹⁰² Els

99. Per a una àmplia descripció, «La Nau» (23-xii-1931), p. 16. El text complet: Conferència Nacionalista donada per Manuel Massó Llorens el dia 22 de desembre de 1931 als socis de Palestra de Barcelona. *Com troba el catalanisme un absent que retorna. Elements d'Estat Català* (Barcelona [1932]). Massó deixà de seguida la política activa, abandonà Catalunya i se'n tornà a l'Argentina.

100. «Estat Català», II, núm. 1 (9-I-1932), p. 1, i especialment LLULL, *El partit polític separatista!*..., p. 3. També, J. CARNER I GERMÀ, *Cap a la Conferència Nacional*, II, núm. 2 (16-I-1932), p. 2. El tema de la Conferència Nacional és indicatiu de l'historicisme mecanicista dels EEC, ací esperant de recrear la Conferència Nacional Catalana del 1922, on va néixer Acció Catalana.

101. La Unió Catalanista s'apuntà l'èxit de la formació del Partit: «El Diluvio» (12-I-1932), p. 7; acord inicial sobre el PNC: «La Nau» (1-III-1932), p. 16; acord formal i signatura del manifest: «La Nau» (19-III-1932), p. 16; «El Diluvio» (20-III-1932), p. 11; confirmació del control dels EEC: 24-III-1932. El manifest es fa públic: «El Noticiero Universal» (26-III-1932), p. 3. Per al text del manifest: «Estat Català», II, núm. 9 (26-III-1932), p. 1, i «Nosaltres Sols!», II, núm. 50 (26-III-1932), p. 1. Per a les adhesions de grups locals: «La Nau» (2-IV-1932), p. 16; «Nosaltres Sols!», II, núm. 52 (9-IV-1932), p. 1; «Estat Català», II, núm. 10 (2-IV-1932), ps. 1 i 4. Segons el Registre d'Associacions, Govern Civil de Barcelona, tom 9, Elements d'Estat Català, núm. 15.484, registrat el 23 de març de 1932, va canviar el nom pel de Partit Nacionalista Català, el 18 d'abril de 1932. Per a la protesta sobre el debat de l'Estatut: nota de la Unió Catalanista, «El Diluvio» (1-IV-1932), p. 15. Per a un resum de la ideologia del nou partit, JOAN DE LA SERRA, *El Partit Nacionalista Català*, «Estat Català», II, núm. 12 (21-IV-1932), p. 3.

102. El manifest era signat per «La ponència d'Unió Catalanista» (el qual estrictament no comprometia l'organització), la Unió Nacional Catalana Republicana de Sud-amèrica (en teoria, una federació de centres catalans a Sud-amèrica, però en realitat solament una manera elegant de tancar la retirada de Massó i Llorens a Buenos Aires), el Comitè Provisional de la Secció Ferroviària d'Estat Català, els EEC, i Nosaltres Sols! Estat Lliure Català i Club Esportiu Catalunya havien entrat a Nosaltres Sols! L'Estat Lliure Català era merament la secció de Nosaltres Sols! per al barri de Gràcia de Barcelona: «Las Noticias», (2-

quatre grups restants —els EEC, la Secció Ferroviària d'Estat Català (un comitè d'obrers ferroviaris nacionalistes amb un setmanari anomenat «El Carril»), Nosaltres Sols! i la Unió Catalanista— no es van quedar junts gaire temps dins una sola estructura política. Durant l'estiu del 1932 Nosaltres Sols! i la Unió Catalanista, i finalment la Secció Ferroviària d'Estat Català, calladament van abandonar el PNC, retenint les seves autonomies organitzatives respectives però deixant darrera molts militants dobles.¹⁰³ El nou PNC es va presentar a la primera quinzena de març a Barcelona amb les dificultats ja usuals del míting inaugural, suspès pel governador civil, i ampliant les seves activitats a les comarques, amb l'expectació de convertir les ocasionals adhesions locals al manifest en centres en funció. El seu èxit, per norma, era simbòlic, limitat a cada poble a un parell de creients, i qualsevol expansió real era més que res el resultat d'una influència personal significativa a la localitat. Sorgit al Penedès i al Garraf, les seves comarques d'origen, el PNC hi trobà el camí d'expansió tallat per l'ala nacionalista d'ERC, de la mateixa manera que l'Estat Català de Compte ho havia estat a l'Empordà pel BOC.¹⁰⁴ El PNC també va adquirir un significat intel·lectual en la persona de Francesc Maspons i Anglasesell, conegut jurista i

xii-1931), p. 2; «El Diluvio» (15-i-1932), p. 7. Va ésser formalment inscrit com a tal al Registre d'Associacions, Govern Civil de Barcelona, tom 8, núm. 15.345, l'11 de gener de 1932. El seu local (sense el lloguer pagat) va ésser passat al nou PNC, que tampoc no el va pagar: «El Noticiero Universal», 1-vii-1932, p. 3. «Nosaltres Sols!» (i, núm. 39, 9-i-1932, p. 1) menciona la «fusió» del Club Esportiu Catalunya amb Nosaltres Sols!

103. Ja a la segona quinzena de juliol de 1932 «El Carril» del SFEC critica el PNC com a «socialment conservador», i a despit d'una desesperació per la situació del moviment nacionalista en general, revela una aprovació discreta d'EC (FSEE). Tanmateix, la principal figura d'«El Carril», Francesc Pina, es va quedar al PNC. «Nosaltres Sols!» deixa de parlar amb interès del PNC aproximadament a partir de juny, i va comentar negativament les eleccions del novembre. Militants dobles procedents de Nosaltres Sols! eren, per exemple, D. López, Maria del C. Nicolau i C. Bofill. Segons J. T., llavors militant de Nosaltres Sols!, «el PNC no va ser acollit amb bons ulls per la totalitat de Nosaltres Sols!», puix que hi havia «un sector que trobaria absurd militar en un partit polític i intentar ésser al mateix temps apolític». En el fons, el PNC i NS! «eren el mateix; la mateixa gent», però en realitat la feina entre les dues organitzacions quedava ben dividida. Entrevista (Barcelona, 18 d'agost de 1977).

104. Per al míting inaugural i la seva suspensió, «El Noticiero Universal», (7-v-1932), p. 3; (9-v-1932), p. 5; «El Diluvio» (10-v-1932), p. 5; «La Nau» (7-v-1932), p. 7; (10-v-1932), p. 7. Descripció del míting: «El Noticiero Universal» (16-v-1932), p. 8; «El Día Gráfico» (17-v-1932), p. 9; «El Matí» (15-v-1932), p. 16; (17-v-1932), p. 16. Un altre míting va ésser suspès pel juny, com també un número d'«Estat Català»: «El Matí» (7-vi-1932), p. 16; (12-vi-1932), p. 16. Llista de mítings rurals: «El Noticiero Universal» (25-iv-1932), p. 9. El Centre d'Esquerra Estat Català de Vilanova i la Geltrú dominava el nacionalisme radical de tot el Penedès i Garraf. Es donava la situació anòmala que, si bé lligat als dirigents de les Joventuts d'Esquerra - Estat Català, el Centre de Vilanova no formava part de l'ERC per odi al Centre Democràtic Federal de la mateixa ciutat, que s'havia adherit al partit governamental. La publicació del centre —«El Carrer»— començà a sortir a les acal·lades de l'any 1930, amb col·laboracions de Partit Comunista Català (que tenia una petita representació a Vilanova), però aviat es reorganitzà la redacció. Aquest peròdic quinzenal s'apropà a l'Esquerra, i criticà Massó i Llorens («El Carrer», any 3, núm. 17, 1-iii-1932, p. 2), si bé manté amistat amb figures del PNC, com Gallemí de Vilafranca (el qual fou expulsat del PNC més tard: «Las Noticias», 12-i-1934, p. 4). Algunes indicacions, a J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, ps. 310-312. També, entrevista amb A. Tubau, militant del CEEC de Vilanova (Vilanova i la Geltrú, 4 de juliol de 1973).

antic militant de la Lliga, la rígida oposició del qual a l'Estatut retallat convergia amb l'opinió del nou partit, el qual en tot cas necessitava desesperadament portaveus respectables.¹⁰⁵

A la primavera del 1932 ja s'havien format dos pols clars en el moviment nacionalista radical (al marge de l'Esquerra Republicana) —EC (FSEE) i PNC—, que es feren alternatives o estratègies electorals substancialment diferents. Els dos pols electorals reproduïen les dicotomies estratègiques que havien afectat el nacionalisme radical des dels anys vint: 1) un sol front nacionalista contra una aliança revolucionària; 2) el somni utòpic d'un nacionalisme de fusió interclassista que portaria la independència, o, per contrast, la voluntat d'intentar una possible revolució social a Catalunya separadament, perquè era impossible la revolució a la resta d'Espanya; i, finalment, en tercer lloc, la creació d'un estat català com a garantia d'un ordre social avançat ja no assegurat per l'estat espanyol, o la formació d'un estat català per a garantir el col·lapse de l'estat central com a fonament d'una vertadera revolució.

Per al PNC, la nació, especialment la nació catalana, era una unitat social específica i irreductible.¹⁰⁶ Com a tal, era el resultat d'una unió interclassista, perquè la nació era un lligam més fort que no pas les afinitats de classe o de grup. La nació era, doncs, un fet històric més enllà del temps, gairebé un fet biològic, i, al mateix temps, un acte de voluntat col·lectiva (sobretot davant l'opressió de Catalunya com a nació). El PNC podia així usar, consegüentment, la fórmula maurrasiana del «nacionalisme integral» —un nacionalisme «pur» més enllà dels interessos i de les definicions mesquines. Maspons i Anglasesell va fer el resum final definint la nació catalana com una unitat jurídica que explícitament era el producte de la història, i implícitament de la voluntat.¹⁰⁷

Pel fet que la nació catalana era més «civilitzada» que Espanya, era ella en comptes d'Espanya la que es mereixia ocupar un lloc en el concert internacional de les nacions, amb la Societat de Nacions com a única limitació a la

105. Maspons i Anglasesell es va embarcar en una croada personal contra qualsevol modificació al text de l'Estatut de Núria. Va comentar els debats parlamentaris sobre l'Estatut en un setmanari, «Clarís», escrit totalment per ell, i també va publicar un pamflet: F. MASPONS I ANGLASELL, *La Generalitat de Catalunya i la República Espanyola* (Barcelona, Imp. Occitània, 1932). A més, va publicar una quantitat considerable de conferències i articles, per exemple, *El estatuto catalán ante el parlamento español*, «El Diluvio» (1-iv-1932); *La llibertat jurídica de Catalunya*, «La Nau» (13-iv-1932), p. 16; *Conferència sobre «Catalunya-estat»*, «El Noticiero Universal» (25-iii-1932), p. 7. Per a reaccions de la premsa, D. DE BELLMUNT, *Un dictamen sensacional sobre els drets de Catalunya*, «La Rambla», núm. 114 (21-iii-1932), p. 1; «La Nau» (13-v-1932), p. 7. Una posició semblant s'expressa en una carta oberta del PNC a Macià, datada el 18 de juny de 1932: «Nosaltres Sols!», II, núm. 64 (25-vi-1932), p. 4. Intrigantment, el dictamen de Maspons es va iniciar amb un qüestionari posat al jurista per un comitè format per Compte i Miquel Ferrer i Abelard Tona del BOC. «El Carrer» (Vilanova i la Geltrú), any 3, núm. 18 (15-iii-1932), p. 3.

106. Per a la ideologia del PNC, les fonts principals són J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, especialment les ps. 303-315; el manifest fundacional *Al poble de Catalunya*, *op. cit.*; carta oberta a Macià, del 18 de juny de 1932, *op. cit.*; manifest electoral: «La Publicitat» (8-xi-1932), p. 2; els punts aprovats pel congrés del PNC pel gener de 1933: *Punts bàsics del Partit Nacionalista Català*, «La Nació Catalana», II, núm. 22 (14-iv-1933), p. 8. Més ressenyes de discursos: «El Noticiero Universal» (16-v-1932), p. 8; «El Día Gráfico» (2-xi-1932), p. 2; «La Publicitat» (15-xi-1932), p. 4.

107. F. MASPONS I ANGLASELL, *La reivindicació jurídica de Catalunya* (Barcelona, Academia de Jurisprudència, 1918); *El Estatuto Catalán...*, *op. cit.*

seva actuació independent. Sens dubte, el tractat de Versalles i la subsegüent llei internacional justificaven un pas semblant, basat en el principi de les fronteres ètniques nacionals. Catalunya era una comunitat ètnica, amb trets racials, amb una estructura de família característica que era en perill d'ésser desbordada o inundada per immigrants amb taxes de naixement més altes, amb estructures socials menys sofisticades i amb una ideologia revolucionària perillosa —l'anarquisme— que, agressivament, atacava el mateix teixit social català. En tot cas, l'eugenèsia defensiva era part de l'ambient del moment, expressat per autors com l'agrònom Rosell i Vilar a ERC, o l'economista Vandellòs, de la Lliga.¹⁰⁸ Aquesta por de la immigració, de la «dictadura roig i negre», necessitava l'adopció d'una política racial moderada i civilitzada, fins al punt de protegir el treball natiu contra la competició injusta de fora.¹⁰⁹ El 1932 el PNC va anar tan lluny, que felicità públicament el batlle d'un poble que havia demanat que els llocs de treball fossin donats solament a catalans «nascuts».¹¹⁰ La visió que tenia el PNC de la societat catalana contemporània era una mena de «modernisme» rescalfat i petit-burgès, ruralitzant, antiurbà i antiindustrial, que mirava el futur a través del passat i oferia ingenuament el paternalisme com a solució al conflicte de classes. La futura constitució de Catalunya, segons el PNC, havia de tenir una legislatura bicameral, amb un senat corporatiu en el qual els sindicats obrers, àmpliament representats, poguessin lliurement definir el marc de la vida proletària.¹¹¹ El «catalanisme integral» s'enfrontava així al populisme de l'Esquerra, fonamentalment «noucentista», que s'afermava en la natura urbana i suburbana de la societat catalana i que somniava de mediatitzar la contradicció entre capital i treball amb la mobilització democràtica de les masses.

Basat en una estratègia electoral, és a dir, suposant que el programa es podia dur a terme amb una victòria a les urnes, la visió del PNC era essencialment utòpica i, en una certa mesura, contradictòria. Des de la seva pròpia perspectiva, el PNC era un únic partit nacionalista integral, i, per tant, l'únic partit capaç d'acomplir els desigs reals de Catalunya. Tots els altres partits catalans —la Lliga, Acció Catalana, l'Esquerra— s'havien venut a compromisos amb Espanya. Semblava lògic que el PNC, en presentar aquesta realitat, fos l'únic que havia de guanyar el suport dels votants catalans, que fins llavors havien prestat suport a aquests partits, amb l'esperança errònia que portarien l'alliberament nacional. Per molt poc realista que fos, una estratègia com aquesta podia tenir alguna mena de sentit a curt termini. L'alienació profunda i utòpica del programa del PNC es feia totalment evident quan, si la seva lògica es com-

108. M. ROSELL I VILAR, *La raça* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1930); J. A. VANDELLÒS, *Catalunya, poble decadent* (Barcelona, B.C.A.I., 1935); i *La immigració a Catalunya* (Barcelona, Fundació Patxot, 1935). Una breu discussió de les idees demogràfiques de Vandellòs, a F. ARTAL i altres, *op. cit.*, ps. 116-120. També J. PASCUAL, *Un economista català: José Antonio Vandellós Solà (1899-1950)*, tesi doctoral (Universitat de Barcelona, Facultat de Ciències Econòmiques, 1975).

109. J. C. F. [Josep Casals i Freixes], *Catalunya per als catalans*, «Estat Català», I, núm. 5 (10-X-1931), p. 1; J. BERTRAN, *La decadència de la nostra raça*, *ibid.*, II, (2a època), núm. 7 (12-III-1932), p. 4; J. C. JORDAN, *Nosaltres i la qüestió social*, *ibid.*, I, núm. 6 (17-X-1931), p. 4.

110. «El Matí» (19-VI-1932), p. 16.

111. *Punts bàsics del Partit Nacionalista Català*, *op. cit.*

provava correcta i els nacionalistes eren capaços de fer mat Catalunya com una comunitat nacional, el trencament consegüent amb Espanya, és a dir, la consolidació com a entitat nacional, es deixava com un pas místic sense definició. Al capdavant, el PNC mostrava la real dependència de les organitzacions culturals o insurreccionals —la Unió Catalanista, Nosaltres Sols!, Palestra—, per als quals era un front electoral.¹¹²

A l'altra banda, el nacionalisme radical d'esquerres es va acostar ràpidament cap al marxisme, i deixà una escassa diferència en termes ideològics formals entre Estat Català - Força Separatista d'Extrema Esquerra (o la seva posterior com a Estat Català Partit Proletari) i el BOC, però no en qüestions d'èmfasi i d'orientació política pràctica. Aquestes semblances van menar els nacionalistes més conservadors del PNC i de Nosaltres Sols! a demanar per què Estat Català restava fora del BOC, i van portar els comunistes a criticar i a marcar les diferències.¹¹³ Tant el manifest de Macià del febrer de 1931 com l'assemblea d'Estat Català a la vetlla de la formació d'ERC havien subratllat la natura de classe o «collectivista» d'Estat Català, el programa de l'assemblea del qual anava tan lluny que projectava la nacionalització i municipalització de certs serveis. L'anàlisi estratègica, però, havia estat marcadament difusa o indefinida.¹¹⁴ El manifest d'EC (FSEE), elaborat pel gener de 1932, havia anat més lluny, i definia l'estat espanyol com a explotador, tant en el sentit imperialista com en el sentit capitalista. Per tant, es plantejava la necessitat d'un moviment nacionalista radical conscient, capaç d'actuar contra l'estat imposant el dret a la sobirania total de les comunitats nacionals i l'alliberament de tots els productors (és a dir, proletaris i camperols). El manifest havia continuat criticant els grups catalanistes llavors existents com a positius en les seves reivindicacions nacionals però indefinits sobre qüestions socials.¹¹⁵

Va ésser el grup Treball el que va donar a EC (FSEE) un marc ideològic

112. [E. Granier-Barrera], *Separatismo*, «El Sol» (Madrid 11-xi-1932), p. 3.

113. J. CASALS i R. ARRUFAT, *op. cit.*, p. 309, i C. [D. Cardona?], *Doctrinarismes*, «Nosaltres Sols!», II, núm. 63 (18-vi-1932), p. 3. Per a la polèmica entre el BOC i EC (FSEE), vegeu més amunt, nota 97. Pel juny de 1932 el BOC, indignadament, va negar que mantingués negociacions electorals amb EC (FSEE) i elements «dissidents» de la Unió Catalanista: «La Nau» (3-vi-1932), p. 7. L'ambigüitat a nivell individual podia ésser notable: Manuel González Alba, figura significativa dins Estat Català, era considerat al BOC com a militant: E. GRANIER BARRERA, *Manuel González Alba, en el record*, «Xaloc», núm. 67 (Mèxic, D.F., octubre de 1973), ps. 157-158; i S. ROCA i ROCA, *Manuel G. Alba*, «Treball» (2-ix-1936), p. 12. Si bé sembla, com a cas individual, que Alba va ésser portat al BOC per Miquel Ferrer, però el va abandonar pel grup de Compte, disgustat amb l'espanyolisme de Maurín, el confusionisme genèric i la informalitat evidentment continuaven subsistint, a causa de les amistats de Compte al BOC, amb dirigents com Arquer (que ocasionalment el va ajudar a redactar algun escrit) o Ferrer. Entrevistes citades: J. Arquer, M. Ferrer.

114. Vegeu *Manifest d'Estat Català*, signat per Macià, que es va publicar per primera vegada a «L'Opinió», núm. 140 (13-iii-1931), ps. 4-5, però estava ja escrit i esperant el retorn del «cabdill» pel febrer. El programa aprovat per l'Assemblea d'Estat Català a mitjan març de 1931 va ésser només parcialment reproduït per la premsa, i es troba complet a *L'ideari d'Estat Català*, «Ara!», núm. 5 (3-iii-1936), p. 4.

115. *Estat Català - Força Separatista d'Extrema Esquerra. Manifest*, *op. cit.*

que sobrevisqué a l'expulsió d'aquest grup i es convertí en programa del nou Estat Català Partit Proletari després del seu primer congrés al començament de l'octubre de 1932. Elaborat al final del març i presentat al començament de l'abril per la Conferència Nacional Obrera, aquestes «tesis» seguïen molt de prop la proposta de la creació d'un Partit Polític Obrer i Camperol, que havia estat el projectat nom legal del PCC al 1930.¹¹⁶ Com en la hipòtesi analítica, darrera la fusió del BOC (idea, més tard associada personalment amb Maurín), les tesis del nou Estat Català entenien que el fracàs del moviment anarco-sindicalista apolític per donar una direcció revolucionària a les masses catalanes implicava la formació d'un partit polític proletari i revolucionari. Però, on el BOC i Maurín consideraven que la revolució social per força portaria l'alliberament nacional (o, almenys, l'autodeterminació), les tesis d'Estat Català invertien la relació, suggerint que l'alliberament nacional era el marc correcte per a la revolució social. Dins l'estat espanyol, solament Catalunya oferia condicions per a fer la revolució, però per a portar a terme aquesta revolució catalana, per a poder donar al proletariat una direcció política, seria necessari fer nacionalment conscient la classe treballadora catalana. Si això tenia lloc, les orelleres imposades per la burgesia, i per extensió per l'estat central, caurien, i la qüestió nacional catalana formaria part de la qüestió revolucionària internacional, en tant que la revolució sota la realitat del capitalisme forçosament hauria de ser internacional.¹¹⁷ Per tal de poder oferir una direcció política als obrers catalans, Estat Català separaria el treball polític del treball sindical, actuant dins la CNT, com la central més poderosa, però lluitant al mateix temps per imbuir la confederació amb un sentit més ampli o més formal de la lluita de classes.¹¹⁸

Per contrast amb el nou PNC, que a despit de les seves dificultats va aconseguir de mantenir un constant i molt limitat ritme de creixement fins a les eleccions del novembre de 1932, el nou Estat Català va aconseguir la seva màxima expansió les setmanes immediatament després del seu debut, i després va ésser trasbalsat per successives crisis. Referint-se a aquest grup la vetlla de les eleccions, l'antic membre d'Estat Català i llavors militant de la Unió Socialista de Catalunya, Granier-Barrera, el va caracteritzar com a «*residuo de innumerales escisiones*».¹¹⁹

Rebutjant les crides per entrar al PNC amb l'argument que aquest partit

116. Sobre la Conferència Nacional Obrera o Conferència Obrera de Catalunya, «L'Insurgent», per a la presentació núm. 1 (8-iv-1932), p. 3; «comissió organitzadora»: núm. 2 (14-iv-1932), p. 4; tesi sobre la qüestió internacional: núm. 3 (22-iv-1932), p. 3; reunió anunciada: núm. 6 (13-v-1932); D. RAMON, *La Conferència Obrera de Catalunya*, núm. 9 (3-vi-1932). Les tesis completes de la COC: *Tesis de la Conferència Obrera de Catalunya*, text mimeografiat, sense paginar, sense data, Arxiu d'Octavetes, IMHB. La simbiosi era tan gran, que «L'Insurgent» es va anunciar al començament com a «òrgan d'Estat Català, portaveu de la Conferència Nacional Obrera», «La Nau» (2-iv-1932), p. 16. Per a una comparació amb la línia del Partit Polític Obrer i Camperol, «Treball», I, segona època, núm. 8 (19-iv-1930), p. 1: *Editorial. Programa*, i A. BERNADÓ, *Nosaltres i la qüestió catalana*, núm. 16 (13-vi-1930), p. 1: *Editorial. La línia justa*. Els textos del Primer Congrés d'ECPP, a «L'Insurgent», I, núm. 18 (3-x-1932). Per un intent de posar les idees del grup Treball en perspectiva: R. JOVÉ, *L'ideal obrer. La democràcia i l'anarquisme*. Sabadell, Edicions La Fona, 1930.

117. Per a un resum de tot el plantejament: D. RAMON, *L'insurrecció de Catalunya*, «L'Insurgent», I, núm. 5 (6-v-1932), p. 3.

118. Tesi sindical: *Tesis de la Conferència Obrera de Catalunya*, op. cit.

119. [E. Granier-Barrera], *Separatismo*, op. cit.

servia els «interessos del capitalisme»,¹²⁰ el març i l'abril del 1932 l'EC (FSEE) proposà la convocatòria d'una Conferència Nacional Obrera amb el propòsit explícit d'assentar les bases d'un partit polític proletari limitat a Catalunya, capaç d'orientar la classe obrera cap a la creació de l'estat obrer català. Amb els ex-militants del PCC del grup Treball portant la direcció ideològica, la Conferència Nacional (o Catalana) Obrera era una maniobra excessivament ambiciosa per a intentar beneficiar-se de les conseqüències, tant per als anarco-sindicalistes com per als comunistes del Congrés de Sabadell de la Federació Regional de Treball de Catalunya, que havia expulsat aquells sindicats que reconeixien el lideratge del BOC, al mateix temps que s'intentava també treure avantatge dels simultanis conflictes interns d'ERC.¹²¹ Compte, però, retenia la direcció política final, i, quan la iniciativa de la Conferència Obrera no va prosperar i els dirigents procedents de la «tendència Treball» van continuar la seva ofensiva sindicalista, ell va aprofitar la seva afirmació per a expulsar-los del partit. A mitjan juny alguns associats amb la comissió organitzadora de la Conferència Obrera (com Bernadó, Jover, Ramon, Gatnau i Roca), juntament amb anarco-sindicalistes propers al BOC i a Estat Català, com Ramon Magre, o al PSOE, com Vidiella, van signar un manifest demanant una actitud més positiva envers l'Estatut per part de la CNT, com a protesta concreta contra la manca d'habilitat cenetista de respondre a les realitats polítiques.¹²² Com a resultat de les seves signades i la posterior baralla amb la direcció de la CNT, Compte (que esperava mantenir bones relacions amb els anarco-sindicalistes)¹²³ expulsà a Ramon, Bernadó,

120. Si bé hi van haver iniciatives privades, el PNC va fer una obertura a mitjan abril: A. GALLEMÍ, *Amics de «L'insurgent», jo us saludo. Comentem...*, «Estat Català», II, núm. 12 (21-IV-1932), p. 4, que havia estat precedida per una crida de la SFEC a «El Carril», II, núm. 10 (primera quinzena, abril de 1932), p. 1: Antoni ESTALELLA I MARINER, *La necessitat d'una força separatista d'extrema esquerra*. El sentit d'ambdós articles era que la funció d'EC (FSEE) era fer els obrers conscients del catalanisme, que aquesta tasca es podia fer des de dins del PNC. Aquesta crida ja havia estat asprament rebutjada per Domènec Ramon en la inauguració del centre d'EC a Gràcia a l'inici d'abril: «Qualsevol unió sagrada sota la bandera de Catalunya no pot afavorir més que els interessos del capitalisme, els quals són el pitjor enemic de la causa de la llibertat catalana» («L'Insurgent», I, núm. 2, 14-IV-1932, p. 4).

121. D. RAMON, *La Conferència...*, op. cit.; A. MAJORAL, *Un fet inevitable. La crisi de la CNT*, «L'Insurgent», núm. 1 (8-IV-1932), ps. 1 i 3. També, *ibid.*, núm. 5 (6-V-1932), sobre el congrés de Sabadell. Esteve Albert comenta que Compte «no tenia res de comunista», sinó que «somniaja amb conquerir la CNT». Entrevista (Barcelona 31 d'octubre de 1974). Per a la pobresa analítica de Compte, vegeu l'entrevista amb ell, «La Rambla», núm. 148 (14-XI-1932), p. 6.

122. Per al manifest, *Una rectificación y una orientación. Responsabilidad histórica de la Confederación Nacional del Trabajo*, juny de 1932 (Arxiu d'Octavetes, IMHB). També complet a «Las Noticias» (19-VI-1932), p. 2, i, retallat, a «La Vanguardia» (19-VI-1932), p. 9. Tots els signants eren (o havien estat) de la CNT. La resposta oficial de la CNT: «La politiquería que sólo merece nuestro desprecio», i cartes de Magre i Ramon: «Solidaridad Obrera» (21-VI-1932), p. 1.

123. L. MARTÍNEZ PUIG, *Los traidores a la CNT* (Barcelona, Ediciones de Solidaridad Nacional, [1951?]), ps. 15-16, relata una entrevista que afirma haver muntat ell entre Compte i García Oliver. L'entrevista, sempre segons aquesta versió, no va donar resultat. C. Fournier (carta de Mèxic, D. F., 1 de març de 1978) confirma l'amistat de Compte amb homes dels grups anarquistes, amistat sorgida a la presó o del respecte per Compte com home d'acció. Existien altres amistats anàloges, com González Alba i Ricardo Sanz: R. SANZ, *El sindicalismo español antes de la guerra civil* (Barcelona, Ediciones Petronio, SA, 1976), ps. 195-196, 202, 205. Més xocant, a la dreta del nacionalisme radical, era l'amistat de Daniel

Jover i Roca al final del juny i desautoritzà la Conferència Obrera fins a després del primer congrés del partit, tot i que retenia l'elaboració ideològica acomplerta pel grup.¹²⁴ Derrotats dues vegades, el cercle Ramon-Bernadó es va reagrupar entorn del setmanari «Política Obrera» (que representava les tendències no provinents del BOC al Sindicat Mercantil) i intentà, sense èxit, de continuar la Conferència Obrera de Catalunya.¹²⁵ Després d'això el grup, finalment, es va desfer; Bernadó, Botella i Jover Brufau passaren a la Unió Socialista, i Domènec Ramon a l'Esquerra. Sortint cremats del naixement del BOC, cremats a Estat Català, desil·lusionats amb les escasses possibilitats de treball dins de la CNT, els antics del grup Treball senyalaven amb les seves evolucions (igual que Vidiella entrant al PSOE a finals del 1932) una disposició a acceptar l'orientació política i sindical de la Generalitat i abandonaven el somni d'una revolució catalana basada en el motor de la Confederació. Conseqüent amb la seva interpretació de la «traïció» de l'Esquerra i les seves esperances en teledirigir la CNT, la direcció de Compte solament podia mecanísticament despreciar els «social-feixistes catalans» de l'USC.¹²⁶

Des del començament del juliol en endavant, la necessitat de reorganitzar el partit s'integrà a les preparacions pel primer congrés d'Estat Català. La feina preparatòria implicava la progressiva marxistificació del partit, com probablement també un enduriment de la centralització organitzativa des de l'oficina central dominada per Compte. Una setmana abans del congrés programat, Juanola i els nacionalistes més moderats en el tema social van saltar d'Estat Català, en denunciar tendències «comunitzants», emportant-se les delegacions per als districtes v, vi, Gràcia (viii) i el Poble Nou de Barcelona.¹²⁷ Juanola, fort sobre-

Cardona i Joaquim Ascaso, que datava de la lluita contra Primo de Rivera. Entrevista a J. Cardona (Sant Just Desvern, 17 de desembre de 1973). També J. MANENT (amic de Cardona), *Records d'un sindicalista llibertari català* (París, Edicions Catalanes de París, 1976), ps. 303-319.

124. «L'Insurgent», núm. 13 (8-vii-1932), p. 4. Una assemblea general extraordinària a la Sala Empordanesa, el 26 de juny, va dur a terme les expulsions, cancel·lant els resultats d'una prèvia assemblea que el 6 del març havia iniciat la feina de la COC (o CNO).

125. Al començament de juny la tensió ja era prou alta perquè la COC anunciés la seva total independència d'EC (FSEE): «El Noticiero Universal» (6-vi-1932); «El Diluvio» (7-vi-1932), p. 5. Per a l'expulsió de la COC, «El Noticiero Universal» (5-vii-1932), p. 3; «El Diluvio», (6-vii-1932), p. 6. La resposta de la COC a l'expulsió: «El Noticiero Universal» (11-vii-1932), p. 16. El manifest de la COC citat: «El Diluvio» (13-vii-1932), p. 4. Text complet: «Política Obrera», i, núm. 4 (5-viii-1932), p. 2. Crida de la COC: «El Diluvio» (29-vii-1932), p. 8. Una descripció del cercle de «Política Obrera» (que afirma l'hostilitat envers Estat Català i el BOC), a M. ROIG, *Rafael Vidiella* (Barcelona, Laia, 1976).

126. Bernadó, Botella i Jover Brufau tots freqüentaven l'Ateneu Polytechnicum des del 1930, i n'hi havia molts a la Unió Socialista que el prenién per militants socialistes, i és possible que fossin militants dobles. Entrevista amb Vicenç Riera i Llorca (Pineda, 14 de novembre de 1974). Ramon reapareix fent discursos al costat de Dencàs i formant part d'un Casal d'Esquerra Estat Català del Districte V, que s'adhereix a ERC just abans de l'aixecament del 6 d'Octubre: «Las Noticias» (12-ix-1934), p. 3; (4-x-1934), p. 3. Per la definició de l'USC = «L'Insurgent», núm. 8 (27-v-1932).

127. Juanola i quatre centres se'n separen: «Las Noticias» (2-x-1932), p. 2; «La Publicitat» (2-x-1932), p. 2; «Solidaridad Obrera» (4-x-1932), p. 6. Resposta de Compte: «La Publicitat» (5-x-1932), p. 3; «Solidaridad Obrera» (6-x-1932), p. 2. Juanola, expulsa: «La Publicitat» (8-x-1932), p. 2. Resposta de Juanola detallant la ruptura: «Las Noticias» (28-x-1932), p. 2. La decisió de trencar amb Estat Català es va fer en una reunió dels quatre centres el 27 de setembre.

tot als districtes v i vi, intentà de reconstruir Pàtria Lliure i es fusionà amb un altre petit grupet, el Bloc Nacionalista Obrer Germinal, per formar un centre al districte v. Amb el temps Juanola passà a ERC.¹²⁸ Com a resultat del congrés que havia tingut lloc el 8 i 9 d'octubre, les delegacions de Sant Andreu i de l'Hospitalet també van separar-se individualment del partit, la darrera de les quals es constituí com a Estat Lliure Català de l'Hospitalet, i caigué més o menys dins l'òrbita de Nosaltres Sols!, que tenia la seva força al Baix Llobregat.¹²⁹ Finalment, Simó Llauneta, que havia estat amb Compte des d'abans de l'estiu de 1931, també es va donar de baixa del partit i es presentà, sense èxit, a les eleccions del 20 de novembre com a candidat per Girona per l'efímera Esquerra Federal Agrària Obrera, i acabà aparentment a ERC.¹³⁰ Després d'aquest col·lapse, davant el qual Compte va mantenir les aparences parlant d'una reorganització necessària, Estat Català Partit Proletari (ECPP), nascut del congrés, solament podia comptar amb les delegacions lleials de Sant Martí, Sants i el primer districte (l'oficina central), i possiblement amb nuclis dispersos de militants a Gràcia, Sant Andreu i el Poble Nou.¹³¹

L'estratègia electoral d'EC (FSEE) era un procés en dos passos cap a les eleccions per al parlament català. En l'assemblea general extraordinària del 26 de juliol de 1932, Estat Català havia decidit d'anar cap a un primer congrés que definiria la línia política del partit, en principi com a preparatiu cap a la constitució d'una organització de classe catalana capaç de resoldre el problema nacional d'una manera revolucionària. Com a efecte del congrés, la Força Separatista es va convertir en un Partit Proletari, amb una base teòrica definida (heretada del grup expulsat de la Conferència Obrera), disposat a afrontar les eleccions al Parlament de Catalunya. Havent interpretat els fracassos electorals del BOC des d'una perspectiva nacionalista poc realista, la direcció de l'ECPP aspirava a poder reemplaçar el BOC com amenaça contra ERC.¹³² Les escissions de l'octubre es van interpretar, per tant, com un complot de l'Esquerra, i ECPP va dirigir la seva campanya exclusivament contra ERC (en tot cas, una continuació

128. Juanola era el president de la delegació d'Estat Català de Gràcia (districte VIII) i formava part al Comitè Executiu de la delegació del districte VI, que era la seva base d'operacions real: «El Día Gráfico» (22-vi-1932), p. 7. Per a la fusió amb el Bloc Nacionalista, «La Publicitat» (12-x-1932), p. 2; «Las Noticias» (14-x-1932), p. 2. El seu anticomunisme era prou relatiu com perquè estigués disposat a actuar com a advocat del Partit Comunista de Catalunya, notablement en la qüestió de l'hipotètic assassinat de Ramon Casanelles: «Catalunya roja», II, núm. 28 (2-xi-1933), p. 4. Va ésser elegit tresorer del Centre Republicà Català (ERC), del qual Miquel Baltà era vice-secretari: «Las Noticias» (17-i-1933), p. 3.

129. Per a Sant Andreu: «La Publicitat» (23-x-1932), p. 3. Per a l'Hospitalet: «La Publicitat» (18-x-1932), p. 3; «Fortitud», I, núm. 2 (l'Hospitalet, 31-x-1932), p. 5: carta de la delegació d'EC de l'Hospitalet al Comitè Executiu d'ECPP notificant la separació; *ibid.*, núm. 6 (31-xii-1932), p. 2: formació d'Estat Lliure (Agrupació Nacionalista).

130. Per a la baixa de Llauneta: «La Humanitat» (13-x-1932), p. 5. Per a l'Esquerra Federal Agrària Obrera: I. MOLAS, *El sistema...*, op. cit., p. 151. Llauneta va rebre 3.545 vots contra 16.431 per candidat guanyador més baix. Vegeu també R. PUJOL, *El Bloc...*, «Presència», op. cit., p. 13. Aparentment, a l'ERC, com a secretari de Martí Barrera a la conselleria de treball: «El Diluvio» (20-iii-1936), p. 8.

131. Notes oficials: «El Día Gráfico» (14-x-1932), p. 4; (27-x-1932), p. 8. També, M. D. IVERN i E. UCELAY DA CAL, op. cit.

132. Per a l'elaboració més clara, P. ROIG, *Avant per l'èxit del primer congrés*, «L'Insurgent», I, núm. 15 (29-vii-1932), p. 1.

de la propaganda que s'havia anat fent des del març),¹³³ mentre que es justificava ideològicament davant l'apoliticisme cenetista i aspirava a recollir vots obrers d'aquesta manera.¹³⁴ Compte va arribar a acusar l'ala nacionalista d'ERC com a formada per «grups feixistes», desafiant en un debat públic, en el qual participà amb Miquel Badia, antic company seu del procés de Garraf i llavors la figura més significativa de les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català.¹³⁵ L'optimisme havia estat prou gran com perquè ECPP presentés una candidatura plena per Barcelona-ciutat, però l'impacte de la campanya permetia de preveure els resultats de les eleccions, amb mítings amb poc públic, que en alguns casos no podien tenir lloc per manca d'assistència.¹³⁶ La desfeta electoral, aclaparadora, va portar a la desaparició del setmanari «L'Insurgent» i la inhibició relativa de l'ECPP de l'escenari polític,¹³⁷ marcat per la pèrdua d'un militant prestigiós com Josep Rovira, que passà al BOC.¹³⁸

L'intent de crear un partit marxista i nacionalista de caire extremista va resultar un fracàs; l'EC (FSEE) tenia tots els seus camins naturals d'expansió tallats pel BOC. Estat Català mai no va ésser capaç de créixer fora de l'àrea metropolitana de Barcelona, i els centres nacionalistes d'esquerres de l'Alt Empordà, el lloc de naixement de Compte i la seva zona lògica d'influència, centres com L'Avançada de l'Empordà, de Figueres, que haurien d'haver estat adquisicions naturals, van gravitar cap al BOC.¹³⁹ La joventut radicalitzada de la

133. Explicació de les escissions: «La Publicitat» (5-x-1932), p. 3. Crítica de l'Esquerra: «L'Insurgent», I, núm. 1 (8-iv-1932), p. 2; núm. 5 (6-v-1932), p. 1; núm. 11 (17-vi-1932), p. 1; núm. 15 (29-vii-1932), ps. 1 i 4; núm. 19 (5-x-1932), p. 1; núm. 20 (10-xi-1932), p. 1; també, núm. 9, *La gran traïció a la classe obrera* (3-vi-1932), p. 1.

134. Per a la preocupació d'ECPP amb ERC, vegeu les seves declaracions postelectorals (a part el seu optimisme exagerat pels resultats): «Las Noticias» (22-xi-1932), p. 4. Per a les justificacions electorals: «Las Noticias» (20-xi-1932), p. 10.

135. Per al debat: «Las Noticias» (19-xi-1932), p. 3; «El Día Gráfico» (19-xi-1932), p. 7. Per a l'acusació de «feixisme»: «La Publicitat» (15-xi-1932), p. 12; «El Día Gráfico» (12-xi-1932), p. 5. «L'Insurgent», I, núm. 20 (10-xi-1932), p. 1.

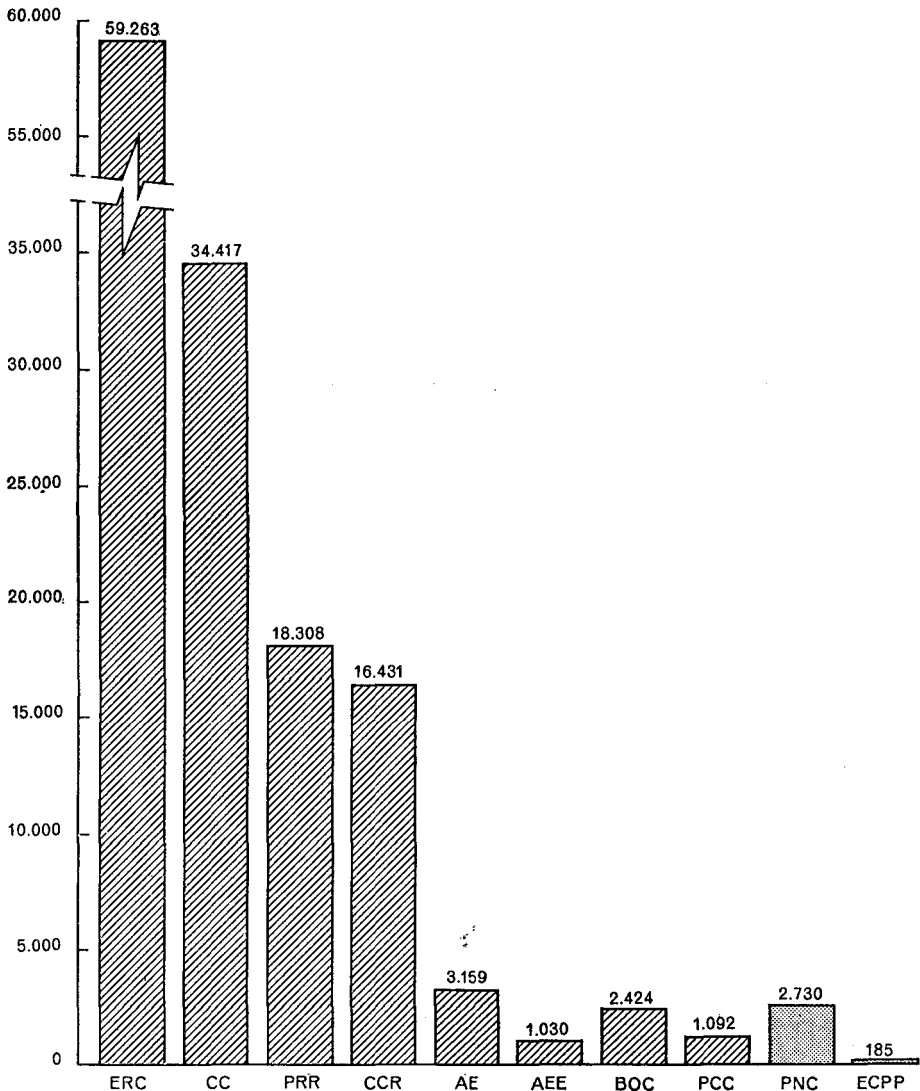
136. «Las Noticias» (20-xi-1932), p. 10; «El Día Gráfico» (19-xi-1932), p. 7. La majoria dels candidats d'ECPP eren «veterans» de Prats de Molló (o, com en el cas de Compte, del procés de Garraf). L'esforç de les eleccions va desbordar els escassos recursos del partit. Com a mostra de les limitacions, l'Ateneu Empordanès (on Compte va parlar: «Las Noticias», 13-xi-1932, p. 3), es va declarar neutral a les eleccions, però mentre se citava favorablement un altre candidat, no es va mencionar Compte: «El Diluvio» (12-xi-1932), p. 10.

137. Compte deia tenir dos mil vots segurs («La Rambla», núm. 148, 14-xi-1932, p. 6), però el màxim de vots a les seves llistes va ésser de 586. Per a la impossibilitat d'una anàlisi electoral detallada, vegeu M. D. IVERN i E. UCELAY DA CAL, *op. cit.* Per als resultats: I. MOLAS, *El sistema...*, *op. cit.*, ps. 140-145.

138. Rovira personalment és una mostra de la interrelació de radicalització nacionalista i socialista. Paleta, va ésser atret a la fracció «terrorista» d'Acció Catalana al començament de la Dictadura, i passà després a fer d'activista a Estat Català de Macià (M. Ferrer, entrevista citada). Exiliat després de Prats de Molló, va acabar a Cuba després de viatjar per Centramèrica. A. TONA, *Josep Rovira i els seus amics en llur pas per Mèxic*, «Vida Nova», núm. 47 (Montpeller, desembre de 1969), ps. 21-34. Com a cap del Grup Nacionalista Radical a Santiago de Cuba es va adherir temptativament al PNC («Estat Català», II, núm. 10, 2-iv-1932, p. 1; «La Nau», 2-iv-1932, p. 16), però entrà a l'EC (FSEE) després de tornar a Catalunya («L'Insurgent», núm. 8, 27-v-1932, p. 3). Fou candidat de l'ECPP a les eleccions del novembre de 1932, abandonant l'ECPP pel BOC, on esdevingué un cap important.

139. «Avant...!» (Figueres) núm. 17 [*sic* 18] (maig de 1932), p. 7; núm. 40 (sense data [març de 1933?]), ps. 1, 2 i 7; núm. 34 (28-xii-1932), p. 7.

GRÀFIC II. Mitjanes de vots aconseguits per algunes de les candidatures en les eleccions del 20 de novembre de 1932 (Barcelona-ciutat)

ERC: Esquerra Republicana de Catalunya

CC: Concòrdia Catalana (Lliga, Unió Democràtica)

PRR: Partit Republicà Radical

CCR: Concentració Catalanista Republicana

AE: Aliança d'Esquerres - Partit Republicà Democràtic Federal

AEE: Aliança d'Extremes Esquerres i Partit Social Revolucionari

BOC: Bloc Obrer i Camperol

PCC: Partit Comunista de Catalunya

PNC: Partit Nacionalista Català

ECPP: Estat Català Partit Proletari

cens: 226.905; votants: 148.108; percentatge: 65,27

vots en blanc: 194; vots nuls: 1.048

FONT: I. Molas, *El sistema...*, op. cit., ps. 140-145.

Guàrdia Cívica Republicana o d'ERC pròpiament dita, a Barcelona també preferia passar-se cap al BOC que no pas a Estat Català. La xifra de votants tan grotescament baixa que les llistes de l'ECPP va rebre a les eleccions del novembre de 1932 solament va confirmar la seva impotència. El BOC, com a alternativa més coherent i més vella a l'hegemonia de l'Esquerra, bloquejava el desenvolupament possible d'una alternativa nacional-marxista com l'ECPP. Aquest atzucac impulsà ràpidament l'ECPP cap als braços del mínuscul partit stalinianà, el Partit Comunista de Catalunya, creat a l'estiu del 1932.¹⁴⁰ A molt llarg termini, aquest *impasse* també portà la darrera mutació del partit —el Partit Català Proletari (després del gener de 1934)— a convertir-se en un dels grups d'esquerra més interessats en la unitat marxista, fonamentalment com a forma per a deixar de banda l'alternativa del BOC.

El PNC també va presentar candidatura a les eleccions del novembre. Amb més realisme que l'ECPP, el PNC va presentar-se per minories a la ciutat de Barcelona, encapçalant la llista amb els seus dos grans noms, Maspons i Anglès i Massó i Llorens, seguits de figures menors del costat conservador i cultural del catalanisme radical.¹⁴¹ Durant l'estiu el nou PNC havia quallat lentament com una força electoral distinta dels grups culturals o insurreccionals que hi havia darrera seu, especialment els que havien participat en la seva fundació. Una part d'aquest procés va ésser l'abandó definitiu del nom Estat Català, eliminant el setmanari que ostentava aquest títol pel juny i començant, pel juliol, amb un nou òrgan de partit, «La Nació Catalana». Al final de l'octubre, en assemblea general, el PNC va prendre la decisió formal de presentar-se tot sol a les eleccions per al parlament català.¹⁴² La campanya oferia les possibilitats d'inaugurar nous centres o seccions amb publicitat, de predicar la posició del

140. El Partido Comunista de España, sota la direcció de Bullejos-Trilla-Adame-Vega, va atacar EC (FSEE): «Las Masas» ([maig? juny?], 1932): *El separatismo y l'Estat Català*. No he pogut consultar aquest article contestat a «L'Insurgent», núm. 10 (10-vi-1932), p. 1. Més tard, el nou stalinianà Partit Comunista de Catalunya, fundat a l'estiu del 1932 per Ramon Casanelles, va intentar d'atreure l'ECPP i hi va col·laborar activament: E. VILASECA, *op. cit.*, p. 25. «L'Insurgent», núm. 16 (5-viii-1932), p. 2, mostra el canvi, i critica al PC de C per no «parlar» català, si bé ja acceptava un plantejament catalanista. Pel juny de 1932 hi havia rumors d'un viatge d'EC a l'URSS: «La Nau» (9-vi-1932), p. 2; «El Diluvió» (9-vi-1932), p. 4. L'ECPP participava de la convicció generalitzada en l'èxit de la revolució russa: *L'internacionalisme i la política de pau de l'Unió Soviètica*, «L'Insurgent», núm. 6 (13-v-1932), p. 2. Les mostres de simpatia s'incrementaren al llarg de 1932-1933: «Catalunya Roja»; R. CASANELLES, *Per la lliberació de Catalunya*, any I, núm. 3 (26-xi-1932), p. 4; R. CASANELLES, *Unitat de lluita. Els militants d'Estat Català s'atencen al nostre Partit*, I, núm. 7 (22-xii-1932), p. 1. Protesta d'ECPP per l'expulsió de Casanelles: *ibid.*, núm. 16 (16-v-1933), ps. 1 i 3. Els dos grups col·laboraven dins la Minoria d'Oposició Mercantil a CADCI i l'ECPP feia costat a la posició del PC de C a la Conferència de l'Atur Forçós del febrer de 1933: «Catalunya Roja», núm. 13 (16-ii-1933), p. 2; núm. 16 (16-iii-1933), p. 4; «La Batalla», any iv (2a. època), núm. 132 (16-ii-1933), ps. 1 i 3.

141. I. MOLAS, *El sistema...*, *op. cit.*, p. 142. Sembla que Maspons va ser ficat bastant tard a la llista. Vegeu l'octaveta electoral: 7 de novembre de 1932, Arxiu d'Octavetes, IMHB. Tan tard com al final d'octubre es podia definir com a independent («Nosaltres Sols!», II, núm. 82, 29-x-1932, p. 2), i en una entrevista podia indicar la seva indiferència entre el PNC i EC («La Rambla», núm. 148, 14-xi-1932, p. 6). Va haver-hi amargor sobre la confecció de la llista; una figura tan coneguda dins el partit com A. Danyans va dimitir com a protesta: «Las Noticias» (12-xi-1932), p. 3.

142. «La Publicitat» (26-x-1932), p. 2; «La Humanitat» (20-x-1932), p. 2; (24-x-1932), p. 1.

partit i, potser, d'aconseguir un parell de diputats.¹⁴³ El PNC atacà l'Esquerra amb duresa i presentà un manifest, imbuït de radicalisme petit-burgès, que demanava la protecció d'impostos per als obrers i la petita indústria (compensat pels impostos sobre el luxe), nacionalització o municipalització dels serveis públics i dels bancs, sindicalització obligatòria, utilització d'una legislació del treball catalana i no «estrangera», educació i justícia gratuïta, tot dins un difusament definit però independent estat català (o, àdhuc, pancatalà).¹⁴⁴

Els resultats van ésser un fracàs. El PNC, si bé va treure aproximadament deu vegades els vots de l'ECPP, no podia començar a apropar-se als milers de vots d'ERC.¹⁴⁵ Mentre que la direcció del PNC continuava optimista, fins al punt que el partit es va fundar oficialment un mes i mig més tard (a mitjan el gener del 1933), el somni d'un camí electoral al poder pel nacionalisme radical s'havia acabat.¹⁴⁶ En el futur immediat (si bé el PNC provà sort una altra vegada a les eleccions municipals del gener de 1934) la iniciativa política dels nacionalistes radicals conservadors estava amb els grups culturals i insurreccionals, com a reflex de la creixent importància de l'ala nacionalista d'ERC.

El final d'una política electoral nacionalista radical es va reflectir en tot el ventall polític. L'intent per part de la Unió Catalanista de relançar una candidatura nacionalista radical amb Acció Catalana a través del doctor Baltà va ésser ràpidament rebutjat per aquest, i marcà l'últim sospir d'Acció Catalana com a força nacionalista, puix que després restà reduïda al paper de partit liberal testimonial.¹⁴⁷ La relativament nova Unió Democràtica de Catalunya, el partit democrata-cristià i catalanista format per catòlics, ex-jaumins (carlins que rebutjaven l'integrisme del nou pretendent) i elements nacionalistes procedents d'Acció Catalana pel novembre de 1931, com a resposta a la votació de l'article 26 de la Constitució Republicana, era més un partit confessional que no pas nacionalista, si bé incloïa nacionalistes destacats, com Carrasco i Formiguera.¹⁴⁸ Lògicament conservadora en el context del moment, la Unió Democràtica de Catalunya es va mantenir com una discreta temptació per als nacionalistes radicals de dreta, freqüentment catòlics practicants.¹⁴⁹ ERC, per contrast, es va preocupar de la seva

143. Inauguracions: Tarragona: «Las Noticias» (1-x-1932), p. 7; (4-x-1932), p. 6; Gràcia: «La Humanitat» (31-x-1932), p. 11; districte VII: «Las Noticias» (15-xi-1932), p. 4. Per als mítings: «La Publicitat» (15-xi-1932), ps. 4 i 12; (16-xi-1932), p. 4; «Las Noticias» (8-xi-1932), p. 2; (11-xi-1932), p. 3; (20-xi-1932), p. 10; «El Día Gráfico» (10-xi-1932), p. 7; (15-xi-1932), p. 8.

144. Per a una baralla entre el PNC i ERC a les Borges Blanques, suposadament interrompuda per obrers de la CNT: «Solidaridad Obrera» (29-ix-1932), p. 2. Per al manifest electoral: «La Publicitat» (8-xi-1932), p. 2.

145. Per als resultats: I. MOLAS, *El sistema...*, op. cit., ps. 140-145. Detallats per districtes: «Boletín Oficial Extraordinario de la provincia de Barcelona» (30-xi-1932), v. 2.

146. «Las Noticias» (4-i-1933), p. 3; (14-i-1933), p. 3; (17-i-1933), p. 3; (24-i-1933), p. 3.

147. «La Humanitat» (3-x-1932), p. 4; «La Publicitat» (9-x-1932), p. 3. Per a l'intercanvi de cartes obertes entre Baltà i el president de la Unió Catalanista, Girona i Llagostera.

148. I. MOLAS, *El sistema...*, op. cit., ps. 62-63. Per a un estudi més complet, vegeu H. RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976).

149. A Mataró, per exemple, on hi havia un nucli important de NS! que dominava sobre els cercles de Vilassar, Arenys i Caldetes, els nacionalistes catòlics gravitaven envers NS!, mentre que els més esquerrans anaven al JEREC. Un bon nombre dels militants de

imatge catalanista presentant el pintoresc doctor Soler i Pla, de la Unió Catalanista, i P. M. Rossell i Vilar, un agrònom ben conegut en cercles ultranacionaïstes, en les seves llistes per Barcelona-ciutat. A despit d'una amarga denúncia de Nosaltes Sols! com a portaveu de la Unió Catalanista, que acusava Soler d'ésser un traïdor,¹⁵⁰ tots dos foren elegits en la victoriosa candidatura d'ERC. Aquesta inclusió, i la presència d'altres figures associades a les Joventuts d'Esquerra Republicana d'Estat Català, com Dencàs, indicaven l'orientació del futur immediat en el qual el nacionalisme radical català intentaria de treballar —directament o indirectament— a través del govern autònom català i d'ERC, en comptes d'anar contra ells.

El fracàs d'una estratègia electoral per a les aspiracions nacionalistes radicals, tant en les seves versions de dretes i d'esqueres, va comportar automàticament que totes dues estratègies —la cultural i la insurreccional—, que havien estat retingudes fins a les eleccions del novembre, ara es poguessin presentar com a alternatives clares. Si bé semblaven molt diferents, les estratègies cultural i insurreccional estaven de fet entreteixides, no solament conceptualment, sinó també en termes personals i d'organitzacions. Resumint breument, l'estratègia cultural preparava el camí per a la independència catalana a través de la propaganda, l'educació, la formació moral de la joventut i l'estimulació de l'idioma català. La idea era que totes les activitats de qualsevol tipus s'havien portat a terme en organitzacions catalanes pròpies i independents. La pressió per la catalanització podia servir propòsits immediats despertant la consciència nacional: per exemple, la campanya de retolació de carrers i els anuncis en català el 1931, paral·lel a la mobilització de votants en la campanya per al plebiscit de l'Estatut. Però aquesta catalanització tenia una altra funció a més llarg termini: la creació d'una infraestructura sòcio-cultural catalana lliure de lligams amb Espanya que facilitaria el moviment cap a la separació. Per tal d'apreciar l'efectivitat d'un tal plantejament, cal comentar que fins i tot organitzacions com la francmaçoneria s'havien escindit a Catalunya el 1922.¹⁵¹

Aquesta estratègia era avançada per una multiplicitat d'organitzacions culturals, les més importants de les quals políticament eren l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, l'anciana Unió Catalanista i la nova Palestra. Tots aquests grups cobrien la mateixa àrea social, sense exclusió mútua. Al contrari, tendien a ésser interdependents, servint aspectes diferents de la vida social (l'APEC cobria l'educació, la UC la política formal, i Palestra la formació del jovent), i tenien

NS! provenien de la Congregació Mariana, dels Lluïsos i de la Federació de Joves Cristians. Després del 6 d'Octubre, més d'un militant es va passar a UDC. Entrevistes amb J. Calsapeu i J. Riera (Mataró 17 de maig de 1976). A Sarrià, després del 6 d'Octubre, la delegació local de Nosaltes Sols! es va camuflar com a centre d'Unió Democràtica amb l'aquiescència dels últims (entrevista amb S. Savalls Creus. Barcelona, començament d'octubre de 1973).

150. «Nosaltes Sols!», II, núm. 84 (12-XI-1932), p. 4.

151. Per manca d'una font millor: J. TUSQUETS, *Orígenes de la revolució espanyola* (Barcelona, Editorial Vilamala, 1932), ps. 47-48, 52-57. Confirmat per M. Ferrer a l'entrevista citada. La divisió tenia més el sentit de la separació històrica entre Gran Orient i Gran Lògia, però també hi era implícita la diferenciació entre els d'orientació catalana i els d'enfocament espanyol, com ho era també, per exemple, en el moviment republicà.

una clientela que tranquil·lament pertanyia a una varietat de grups i formacions alhora.¹⁵²

L'estratègia insurreccional es basava sobre una anàlisi simple a dos nivells. Seguint una visió un xic masoquista de la història en la qual el passat català era vist com una successió de desfetes a mans castelleses, aquesta estratègia plantejava que Espanya era, de fet, una creació castellana i que els espanyols, en vista de la seva història, no podrien cedir a Catalunya ni la llibertat, ni fins i tot una duradora autonomia limitada, perquè això faria perillar la dominació castellana sobre l'entitat «Espanya», que en realitat no era sinó una abstracció que amagava una opressió multiseular. Al seu primer nivell, l'estratègia insurreccional era una consciència defensiva del fet que els castellans tornarien com sempre havien tornat, armes en mà (l'exèrcit era marcadament hostil al catalanisme), per eliminar les llibertats catalanes, i que, per tant, era necessari preparar una resistència militar nacional. Al segon nivell, el sentit de resistència es convertia en una voluntat ofensiva d'atacar abans d'ésser atacats, preparant un aixecament col·lectiu armat encapçalat per una avantguarda militarment preparada; en resum, un «aixecament de Pasqua», com el de Dublín del 1916.

De la mateixa manera que aquesta visió d'una defensa armada podia funcionar dins un sentit més ampli de la protecció de les institucions i de la llengua catalanes, així els insurreccionalistes funcionaven com a petits grups secrets i paramilitars al si de les organitzacions culturals. En teoria, «Nosaltres Sols!» era un setmanari adherit a la Unió Catalanista. Entorn de la revista, dirigida envers els simpatitzants, s'estructurava una organització política rígidament autoritària per tal d'anar incorporant els possibles reclutes. Però dins de «Nosaltres Sols!», que podia pretendre ésser més cultural que polític (defensant la cultura catalana per sobre d'afiliacions partidistes, de classes socials o d'opinions religioses), existia un nucli secret i paramilitar —l'Organització Militar Nosaltres Sols!—, que sota l'aparença de l'excursionisme, s'entrenà militarment i que en principi estava preparat per a qualsevol esdeveniment.¹⁵³ De la mateixa manera, dins de Palestra, «organització nacional de joventut», amb uns fins formals de la formació del caràcter, existia un grup secret —Ormica (per Organització Militar Catalana)—, portat directament per Batista i Roca. Batista, de fet, concebia Palestra com una organització per a la preparació d'*élites*, la flor de les quals podria ésser entrenada com a oficials per a un exèrcit català. Tant les idees de Batista com les de Cardona estaven conscientment preses del *sokols* de Bohèmia i de la Polònia austríaca abans de la Primera Guerra Mundial, amb l'afegit de més d'una mica de fantasia irlandesa, de la imatge dels Irish Volunteers i de l'Irish Citizen Army, i sobretot del mite lluminós de l'aixecament heroic a Dublín el 1916. La idea d'un moviment esportiu nacionalista, amb clubs de tir al seu centre, que es convertís en moment de crisi en un exèrcit d'alliberament nacional va ésser rebuda sense entusiasme per les esquerres. Lligat com

152. [E. Granier-Barrera], *Separatismo*, op. cit. També J. M. BATISTA I ROCA, entrevista citada.

153. Per a l'esquema organitzatiu: D. CARDONA, *Org. patriòtica Nosaltres Sols!*, «Nosaltres Sols!», II, núm. 47 (5-III-1932), p. 3. El fet que Cardona fos batlle de Sant Just Desvern, més el seu prestigi personal i àdhuc el seu pes com a terrinent al Baix Llobregat, facilitava que es poguessin fer pràctiques de tir i d'entrenament en finques particulars de la comarca.

estava al corrent catòlic d'escoltisme i d'organització juvenívola, i amb l'interclassisme fals i les distincions de classe reals que els esports implicaven els anys trenta a Catalunya, l'estratègia cultural i insurreccional tenia més que un tufet de «feixisme».¹⁵⁴

En resum, amb tot el seu dogmatisme nacionalista i la seva manca absoluta de sentit polític, els portadors de l'estratègia insurreccional van heretar una iniciativa política de l'ECPP i del PNC que ells no podien portar endavant. Les estratègies culturals i insurreccionals, combinades amb el fet del poder governamental, però, obririen dramàtiques i noves situacions després del 1932, i no seria pas Nosaltres Sols! o Palestra, sinó la joventut nacionalista de l'Esquerra —la Joventut d'Esquerra Republicana Estat Català—, sota Dencàs i Badia, la que intentà de portar-ho a terme.

* * *

La crisi d'Estat Català, doncs, va ésser emmarcada per dues organitzacions polítiques, l'Esquerra (amb la seva aliada, la Unió Socialista) i el BOC, ambdues formades als crítics últims sis mesos de la monarquia. Estat Català entrà en plena crisi amb la creació d'ERC, de la qual Estat Català en teoria formava part. Tanmateix, els compromisos imposats per la formació d'ERC, tant com aquells que emanaven de la responsabilitat del poder —especialment després del 17 d'abril de 1931 i durant el pas de la República Catalana a la Generalitat— implicaven una decisió política determinada: o quedar-se dins el partit al poder o abandonar-lo en nom d'una més ferma continuïtat ideològica. Aquells que es van quedar a ERC (la majoria dels nacionalistes radicals a Barcelona-ciutat, amb importants dissidències, Barcelona-província i Tarragona) es van haver de fer políticament conscients en el sentit més primari, és a dir, havien de defensar i millorar la seva posició dins l'aparell del partit al poder i resistir els altres corrents, alguns dels quals no eren en cap sentit nacionalistes. Tots els altres nacionalistes radicals (amb l'excepció de Nosaltres Sols!, els components del qual podien ésser considerats com fora d'Estat Català a partir del 1925, i excloent també els catòlics o francitiradors, com Batista i Roca) van passar per un procés de progressiva desillusió dins ERC i van anar separant-se en diferents moments de minicrisi al llarg del 1931 i fins al començament del 1932, iniciant un ferment organitzatiu que no es va estabilitzar fins després de les eleccions al parlament català pel novembre de 1932.

A mesura que la desillusió creava l'enduriment ideològic, expressat per la radicalització en un sentit socialista i nacionalista, l'alternativa política genuïna era el BOC, que assumia les reivindicacions nacionalistes des d'una perspectiva marxista. Durant els primers anys de la República, el BOC aconseguí guanyar una mesura considerable de suport separatista, recollint tant centres com mili-

154. Vegeu A. SERCH, *L'exemple de Txecoslovàquia (Els sòkols. La lluita per la independència)* (Barcelona, Barcino, 1932), pròleg de J. M. Batista i Roca; Ll. ESTARTÚS, *Sòkols*, «L'Opinió», núm. 126 (21-XI-1930), p. 4, de l'única figura marxista favorable a la idea. Més freqüents són les condemnes: J. PICÓ, *Palestra o Pomells?*, «L'Opinió», núm. 113 (22-VIII-1930), p. 14; A. VENTURA, *Palestra. El feixisme de la creu vermella*, «Tribuna», núm. 41 (6-XII-1930), p. 3; J. ANÉ TORRES, *A la joventut*, «Avant...!», núm. 34 (Figueres 28-XII-1932), p. 2 [E. Granier-Barrera], *Separatismo*, op. cit.

tants individuals. Aquesta alternativa a l'Esquerra, més coherent i preexistent a l'aparició d'una oposició nacionalista radical, tallava el possible camí de creixement d'un hipotètic nacionalmarxisme a l'estil d'Estat Català. L'altre marxisme nacionalista —representat per la petita Unió Socialista— era percebut pels separatistes com un apèndix de l'ERC, massa dependent per ser molt atractiva. Amb el seu passat de militància doble amb Estat Català durant la Dictadura, amb el traspàs de dirigents com Jaume Aiguader, la USC era «l'esquerra de l'Esquerra», una reduïda formació obrerista que acceptava la tàctica macianista i que, en funció d'això, gaudia a la Generalitat d'un poder desproporcionat al seu pes real. Des del punt de vista de l'esquerra nacionalista radical, els seus encants creixerien més tard, passades les eleccions al Parlament Català (on tenia cinc diputats aconseguits a les llistes de l'ERC), abans i sobretot després del 6 d'octubre.

Per a aquells, radicalitzats solament en un sentit nacionalista, no hi havia cap més alternativa semblant, ni fins i tot la possibilitat d'un espai polític genuí. Eren «revolucionaris», en tant que la independència era una posició revolucionària de cara a l'estat espanyol.¹⁵⁵ Però, en termes socials, eren reaccionaris, en tant que feien servir la crida nacional com a antídote de la lluita de classe, en tant que basaven el seu nacionalisme en la unitat interclassista, i, si bé solament ocasionalment, accentuaven termes com la raça i la família. Nosaltres Sols!, Palestra i l'EEC-PNC solament podien haver aconseguit una importància política prestant suport al sector nacionalista d'ERC, i això no ho podien fer per raons ideològiques, perquè hagués eliminat la seva *raison d'être*. Els resultats ridículs obtinguts pels nacionalistes radicals a les eleccions del novembre de 1932 clouen un període en el qual els nacionalistes radicals es definien principalment contra l'Esquerra (o a favor d'ella, si eren socis de les JEREC), i cada vegada més anaven definint-se a favor (ECCP-PCP) o en contra (Nosaltres Sols!, PNC, JEREC, Palestra, etc.) de la base electoral objectiva d'ERC, és a dir, la CNT, en un moment que la FAI, amb la seva pròpia línia insurreccional, havia aconseguit l'ascendència dins el moviment anarco-sindicalista. L'etapa que s'obria amb les eleccions al parlament català es tanca violentament amb la dissortada rebel·lió del 6 d'octubre.

Retrospectivament, semblava difícil entendre com els nacionalistes radicals —tant de la dreta com de l'esquerra— podien haver estat tan poc realistes com per a pensar que podien representar una majoria d'opinió a Catalunya, molt menys una majoria expressada electoralment. Deixant de banda dos factors importants d'hipòtesi: primer, que els petits grups tendeixen cap a la megalomania analítica, i segon, la possible tendència per part de formes polítiques petit-burgeses cap a la fantasia tant d'anàlisi com d'expressió, sorgit de la seva manca d'una incidència real o efectiva en la lluita de classes,¹⁵⁶ la seguretat ambiciosa dels nacionalistes radicals va partir de la seva lectura equivocada però insistent dels esdeveniments polítics. Començant amb una sobrevaloració fàcil del paper d'Estat Català com a força potent en la resistència contra la Dictadura (en

155. J. M. XAMMAR, *Som revolucionaris...?*, «La Nació Catalana», II, núm. 67 (5-v-1934), p. 8.

156. Vegeu M. BARCELÓ, *Una nota sobre la cuestión nacional «española», a Comunistas y/o nacionalistas* (Barcelona, Anagrama, 1977).

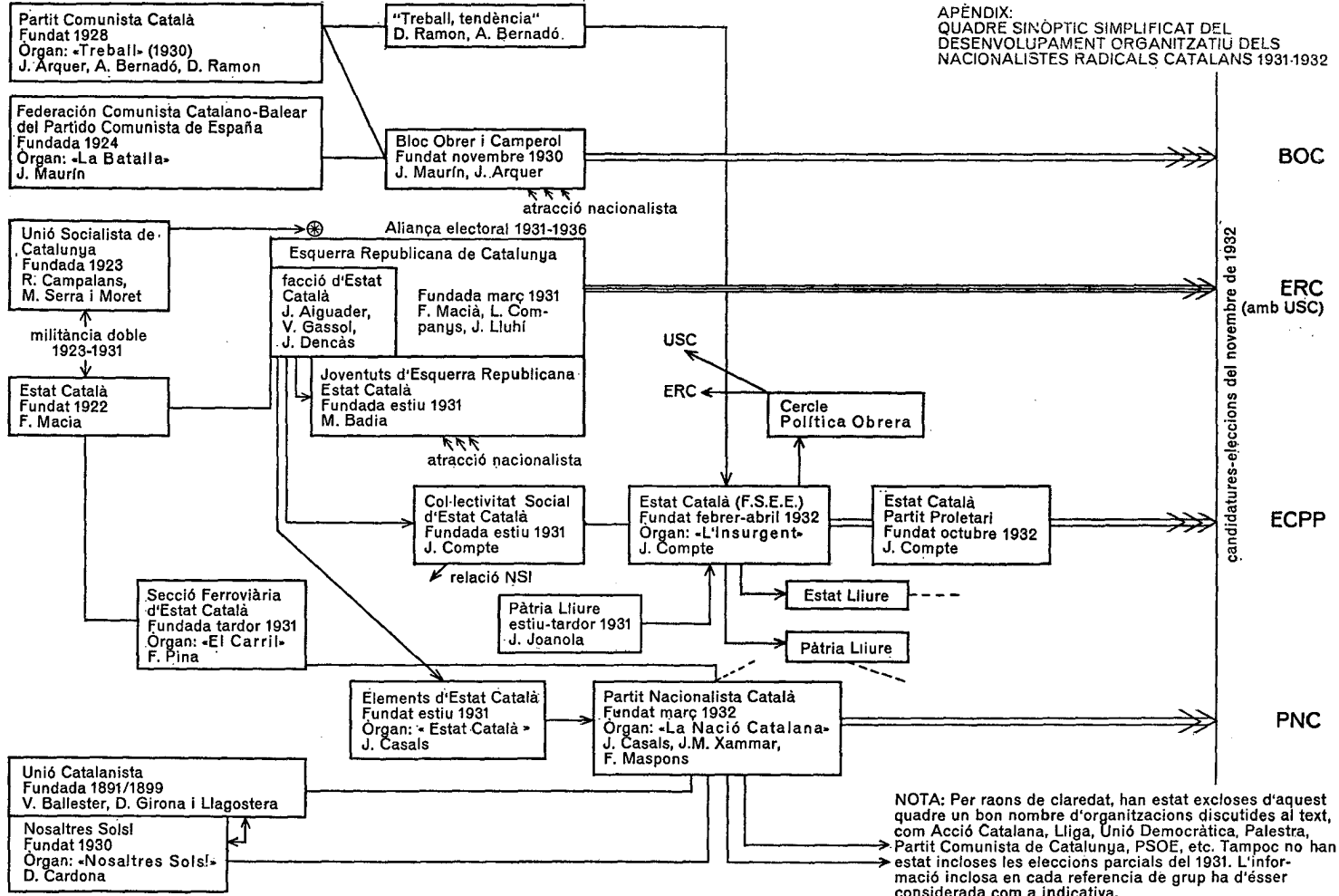
comptes de plantejar la seva actuació de grup de propaganda o de pressió política), els nacionalistes radicals, amb l'enderrocament de la monarquia el 14 d'abril, van trobar totalment confirmada la seva teoria que ells representaven el desig col·lectiu d'independència del poble català. Bloquejats dins ERC, bloquejats per la creació de la Generalitat, aquestes desfetes es podien atribuir a obscures manipulacions i conspiracions. Els resultats electorals del juny de 1931 sobre l'experiència de l'abril, el plebiscit, tan fàcil d'interpretar malament (99 % dels votants van aprovar l'Estatut, però hi havia una abstenció del 25 % sobre el cens), tot això facilitava de crear una síndrome de victòria nacionalista on hi havia en realitat un buit polític omplert per l'Esquerra. Macià va saber jugar hàbilment amb aquestes victòries, amenaçant una rebel·lió catalana si l'Estatut no es concedia o si la Generalitat perillava; aquestes maniobres gairebé diplomàtiques de Macià van ser preses pels nacionalistes radicals com una demostració de la seva convicció de gaudir ells d'un suport de masses, com una prova que el seu triomf els havia estat robat per oportunistes. La inestabilitat de l'existència merament *de facto* de la Generalitat accentuava aquesta sensació, com també ho va fer el debat sobre l'Estatut a les Corts republicanes, que aguditzava el comú aïllament o la distanciació dels catalans i de la política catalana de les realitats del poder a Madrid. Just abans de la seva expulsió, Domènec Ramon podia seriosament dirigir-se a un míting d'Estat Català (FSEE) «remarc[ant] unes paraules d'Ossorio i Gallardo, que titllà als d'Estat Català d'insolvents, i [dir] que si no es concedia l'Estatut als catalans, aquests insolvents es farien amos de la situació».¹⁵⁷

Els separatistes catalans —tant la dreta com l'esquerra— no van entendre que el moment d'una possible «via revolucionària catalana» havia passat. Quan Macià intentà el difícil malabarisme de representar una autoritat —la Generalitat— sense poder legal o real, i alhora acontentar als anarco-sindicalistes barcelonins i donar satisfacció als governs centrals de la República, diversos sectors del nacionalisme radical no el van poder seguir, i van provar sort creant partits polítics per mantenir en peu les definicions sorgides de l'experiència pre-republicana. Els insurreccionals, que no creien en aquestes proves, eren massa reduïts i poc influents per a crear una nova línia política general al nacionalisme radical després de la desfeta de les eleccions al Parlament català pel novembre de 1932 («els més autèntics mussols/són els de "Nosaltres Sols!"»), reia en aquelles dades «El Be Negre».¹⁵⁸ L'alternativa d'una revolució sorgida a Catalunya

157. «La Nau», 6-vi-1932, p. 9. En justícia, els nacionalistes radicals no foren els únics que es van prendre massa seriosament les possibilitats reals del separatisme. Molt de l'hissterisme espanyolista de la dreta, tant la republicana com l'antirepublicana, en aquells anys, no era solament la instrumentalització del tema per a altres fins, sinó l'expressió d'una por davant el que es considerava un perill vertader. Observadors estrangers també es podien confondre amb el miratge del «poder separatista»; per exemple, F. L. KLUCKHORN, *Catalonia revives its old parliament*, «New York Times» (18-xii-1932), sect. 9, p. 4: «El poder dels separatistes. A les ombres darrera d'aquestes forces actives [l'ERC i la Lliga] hi ha els separatistes, ara pocs numèricament, però ben organitzats i amb la possibilitat d'un brillant futur. Catalunya vol la seva llibertat. Aquest és un sentiment cec molt semblant al que poseeix Irlanda. Si Catalunya troba que no ha conseguit el que vol amb l'arranjament actual, el poder dels separatistes creixerà.»

158. «El Be Negre» II, núm. 70 (18-x-1932), p. 4.

APÈNDIX:
 QUADRE SINÒPTIC SIMPLIFICAT DEL
 DESENVOLUPAMENT ORGANITZATIU DELS
 NACIONALISTES RADICALS CATALANS 1931-1932

que trenqués les relacions del poder a Espanya, la visió d'un paper revolucionari per part del nacionalisme català seria assumit a l'esquerra pel BOC, i a la dreta pels corrents separatistes dins ERC, que oferirien, els anys 1933-1934, sobretot després de la mort de Macià, una estratègia sincrètica des del partit governamental, en la qual les vies electorals i culturals-insurreccionals es combinaven amb la possibilitat d'explotar l'accés parcial als instruments del poder autònom.